

UCHWAŁA NR XXIV/163/2020

RADY POWIATU W POLICACH

z dnia 20 listopada 2020 r.

**w sprawie przyjęcia
„Programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020-2024”**

Na podstawie art. 12 pkt 11 w związku z art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920) oraz art. 87 ust. 3 w związku z ust. 1, 2 i 4 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782 i 1378) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020-2024” stanowiący załącznik do uchwały.

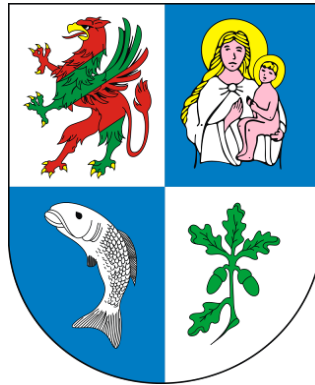
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Policach.

§ 3. Program, o którym mowa w § 1, podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

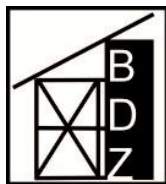
*Na oryginale właściwy podpis
Przewodniczącego Rady Powiatu w Policach
Cezarego Arciszewskiego*

**P O W I A T
P O L I C K I
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE**

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA POWIATU POLICKIEGO
na lata 2020–2024**

BIURO
DOKUMENTACJI
ZABYTKÓW
W SZCZECINIE

Instytucja Kultury
Samorządu Województwa
Zachodniopomorskiego

**P O W I A T
P O L I C K I
W O J . Z A C H O D N I O P O M O R S K I E**

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA POWIATU POLICKIEGO
na lata 2020–2024**

O p r a c o w a n i e:

***Biuro Dokumentacji
Zabytków
w Szczecinie***

Szczecin 2020

SPIS TREŚCI

Wstęp	s. 4
I. Podstawa prawna opracowania i cele powiatowego programu opieki nad zabytkami	s. 7
II. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 9
III. Polityka w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami w dokumentach samorządu województwa zachodniopomorskiego	s. 17
IV. Uwarunkowania zewnętrzne (międzynarodowe) ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 27
V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu polickiego	s. 31
VI. Charakterystyka zasobów – analiza stanu dziedzictwa kulturowego powiatu polickiego	s. 39
VII. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu polickiego – analiza szans i zagrożeń.....	s. 67
VIII. Założenia programowe (PPOnZ)	s. 70
IX. Instrumentarium realizacji PPOnZ	s. 74
X. Zasady oceny realizacji PPOnZ	s. 76
XI. Źródła finansowania PPOnZ.....	s. 77
XII. Załączniki (ilustracje i foto)	s. 82

WSTĘP

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi powiatu poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych.

Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego powiatu polickiego poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Podstawowym zadaniem programów opieki nad zabytkami – w tym powiatowych – jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego – zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku powiatu.

Drugą edycję Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020–2024, zwanego dalej „PPONZ 2020–2024” opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Powiatu w Policach, krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono informację na temat aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Odrębną część poświęcono charakterystyce krajobrazu i dziedzictwa kulturowego obszaru powiatu polickiego, które są przedmiotem PPOnZ 2020–2024.

Powiatowa polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie i powiatowe zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym.

Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017–2020 dla Województwa Zachodniopomorskiego¹.

¹ Uchwała Nr XXII/361/17 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 25 kwietnia 2017 r.

Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata na 2020–2024 opracował zespół specjalistów Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie w składzie:

dr Anna Bartczak – historyczka

mgr inż. arch. Aleksandra Hamberg-Federowicz

mgr Kamila Wójcik – historyczka sztuki

mgr Agnieszka Osiak – historyczka

mgr Maria Witek – etnografka

konsultant

mgr Waldemar Witek – rzeczoznawca Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków w dziedzinie: architektura i budownictwo, krajobraz kulturowy; specjalności: budownictwo ryglowe, ruralistyka oraz zespoły zabytkowe

Wybrana bibliografia:

Berghaus H., *Landbuch des Herzogthums Stettin, von Kamin und Hinterpommern; oder des Verwaltungsbezirks der Königlichen Regierung zu Stettin, Abth. 2. Enthaltend vom Naugarder Kreise die zweite Hälfte, die allgemeine Übersicht des Stadtkreises Stettin und Ergänzungsblätter betreffend die West-Oder-Kreise des Regierungs-Bezirks Stettin*, Anklam 1874.

Encyklopedia Polic, Police 2015.

Gebhard O., *Friederizianischen Pfälzerkolonie in Brandenburg und Pommern*, Stettin 1939.

Gemeindelexikon für die Provinz Pommern – 1871, 1905.

Jagodziński J., *Bunkry na ruinach. Szkice do historii KL Stutthof – Außenlager Pölitz*, Szczecin 2016.

Kalita Skwirzyńska K., *Jasienica*, Szczecin 2003.

Kalita Skwirzyńska K., Opęchowski M., *Stolec, Rzędziny, Łęgi*, Szczecin 2005.

Kalita Skwirzyńska K., Opęchowski M., *Dobra i okolice*, Szczecin 2008.

Leksykon Puszczy Wkrzańskiej, red. T. Białecki, S. Krzywicki, Nowe Warpno 2010.

Lemcke H., *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Pommern*, T. 2, Bd. 2, H. 5, *Der Kreis Randow*, Stettin 1901.

Łopuch W., *Nowe Warpno i okolice. Neuwarp und Umgebung*, Szczecin 2010.

Łuczak M., *Historia i zabytki Gminy Kołbaskowo. Geschichte und Denkmäler der Gemeinde Kolbitzow*, Szczecin 2010.

Pomorze Zachodnie przez wieki, red. J.M. Piskorski, Szczecin 1999.

Rogalski B., *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (III–I w. p.n.e.)*, Szczecin 2010.

Sitarz B., *Działania polskiej administracji lokalnej na rzecz korekty i demarkacji granicy państwowej na odcinku zachodniopomorskim w latach 1945–1950*, „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 1/2017, s. 69–100.

Sitarz B., *Spółeczność grecka i macedońska w Policach po drugiej wojnie światowej*, „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 3/2019, s. 93–154.

Sitarz B., *Trudne początki. Powiat szczeciński 1945–1950*, Police 2013.

Sitarz B., *Waldsiedlung – Im Waldpark – Osiedle Greckie*, „Szczeciner” 2013, nr 3, s. 36–50.

Wustrack Ch.F., *Nachtrag zu der Kurzen historisch-geographisch-statistische Beschreibung des königlich-preussischen Herzogthums Vor- und Hinter-Pommern*, Stettin 1795.

Zamki i rezydencje na Pomorzu. Schlösser und Herrenhäuser in Pommern, red. K. Kalita Skwirzyńska, E. Kus, B. Makowska i in., Szczecin 2006.

<http://www.ziegenort-pommern.de>

Zasób archiwalny i ewidencje:

WUOZ Szczecin, BDZ Szczecin, NID OT/Szczecin w tym karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa, karty ewidencyjne cmentarzy, karty ewidencyjne zabytków ruchomych, opracowanie zieleni komponowanej, karty układów ruralistycznych, katalogi zabytków ludowych i inne.

I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA I CELE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym Dz.U. 1998 nr 91, poz. 578 tj. Dz.U. z 2020 r. poz. 920 określa ramy prawne funkcjonowania powiatów, jako jednostek samorządu terytorialnego II stopnia, w tym zakres ich działania, władze, mienie, finanse. W rozdziale 1 definiuje, iż powiat to lokalna wspólnota samorządowa oraz odpowiednie terytorium.

Wśród zadań powiatu w rozdziale 2 art. 4. ust.1 pkt. 7 wymienionej ustawy wskazuje się, iż ochrona zabytków i opieka nad zabytkami jest jednym z zadań publicznych o charakterze ponadgminnym. W kolejnych punktach wymieniane są także inne, powiązane z powyższym, zadania Powiatu:

- utrzymania powiatowych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocja powiatu;
- współpraca i działalność na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego.

W dalszej części powyższego artykułu znajduje się zapis, iż zadania Powiatu mogą określać także inne ustawy (ust. 3).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. 2020, poz. 282 i 782, zwanej dalej „u.o.o.z.”) nałożyła taki szczególny obowiązek. Jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli zobowiązane zostały do sporządzania programów opieki nad zabytkami dla swoich obszarów. Artykuł 87 ust.1 powyższej ustawy stanowi:

„Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje szczegółowe kwestie związane z opracowaniem, wdrażaniem i realizacją PPOnZ.

PPOnZ jako akt prawa miejscowego

Ustawa „u.o.o.z.” określa tryb procedowania programów opieki nad zabytkami oraz wpisywania w system prawa miejscowego. Wskazuje, iż dla powiatowych programów opieki nad zabytkami konieczne jest uzyskanie opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, przyjęcie przez rady powiatów poprzez uchwałę oraz publikacja w dzienniku urzędowym (art. 87 ust. 3 i 4).

Ustawa nakłada też obowiązek sporządzania, co dwa, lata sprawozdania z realizacji programu i przedstawiania go radzie powiatu (art. 87 ust. 5).

Dla opiniowania Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego organem właściwym jest Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Szczecinie.

Przedmiot PPOnZ

Aby umożliwić sporządzenie programów opieki nad zabytkami przez jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, wprowadzony został także obowiązek prowadzenia ewidencji zabytków. W artykule 21 „u.o.o.z.” znajduje się zapis:

„Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Ustawa wyróżnia ewidencję wojewódzką i gminną. Zgodnie z zapisem art. 22 ust. 4 przywołanej ustawy „u.o.o.z.” ewidencja zabytków na szczeblu gminnym powinna być prowadzona przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, czyli organ samorządu terytorialnego I stopnia.

Wojewódzką ewidencję zabytków, w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, jako organ ochrony zabytków wykonujący zadania i kompetencje wojewody. Ewidencję zabytków ruchomych także prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Powiaty nie zostały zobowiązane do prowadzenia własnych ewidencji.

W programie opieki nad zabytkami muszą opierać się na ewidencji wojewódzkiej oraz ewidencji gmin wchodzących w skład powiatu.

Cele PPOnZ

Cele programów opieki nad zabytkami, w tym powiatowych programów opieki nad zabytkami, określa art. 87 w ust. 2 przywołanej „u.o.o.z.”:

Programy (...) mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

1. KONSTYTUCJA RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Zabytki, jako element dziedzictwa narodowego, objęte są ochroną prawną w podstawowym źródle prawa w Polsce, Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

„Rzeczpospolita strzeże dziedzictwa narodowego, a Państwo stwarza warunki równego dostępu i upowszechniania kultury oraz wolności w korzystaniu z dóbr kultury” (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 73, Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.).

Pojęcie „dziedzictwa narodowego” jest szerokie, może obejmować różne wytwory kultury człowieka: sztukę, architekturę, literaturę czy technikę, ale zawiera przede wszystkim zabytki.

2. USTAWA O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest ustawa z 23 lipca 2003 r. – o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020, poz. 282 i 782, zwanej dalej u.o.o.z.), w której określono m.in. przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Wśród aktów wykonawczych istotnych dla programów opieki nad zabytkami jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113, poz. 661).

Wybrane akty wykonawcze i rozporządzenia związane z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- ❖ Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022”.
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018, poz. 1609).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014, poz. 110).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017, poz. 1674).

- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019, poz. 1886).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30, poz. 259).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71, poz. 650).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. 2015, poz. 979).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019, poz. 1470).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89, poz. 510).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkami” (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304, z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212, poz. 2153).

Przedmiot ochrony programu opieki nad zabytkami

Definicję zabytków, istotnych dla programu opieki nad zabytkami, w ujęciu ustawowym zawiera art. 3 „u.o.o.z.”:

zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa powyżej;

zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa powyżej;

zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki

i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

otoczenie zabytku – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zabytki nieruchome, będące podstawowym przedmiotem programu opieki nad zabytkami, w art. 6 ust.1 scharakteryzowane zostały poprzez grupy funkcjonalne, jako:

- a) krajobrazy kulturowe,
- b) układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane,
- c) dzieła architektury i budownictwa,
- d) dzieła budownictwa obronnego,
- e) obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe,
- f) cmentarze,
- g) parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni,
- h) miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome zdefiniowane są jako będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2018, poz. 574 i 1669),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytkami archeologicznymi są w szczególności:

- a) pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyska,
- c) kurhany,
- d) relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne – nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2 ustawy).

Formy i sposób ochrony zabytków

Dla programów opieki nad zabytkami wyjściowe są zabytki objęte obowiązującymi formami ochrony zabytków, określonymi w art. 7 „U.o.o.z.” Są to:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków (decyzje o wpisie podejmowane są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku położonego na terenie danego województwa).

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii ustanawia w drodze rozporządzenia Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury. Pomnikiem historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków (art. 15 ustawy ust.1). Zgodnie z ust. 4 istnieje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 r.

Utworzenie **parku kulturowego** oraz sporządzanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający z ustawy z dnia 27

marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2018, poz. 1945, z późn. zm.) leży w kompetencjach samorządu gminy.

Ochrona i opieka nad zabytkami jako ustawowy obowiązek

Dla poprawnego określenia zadań programu opieki nad zabytkami istotne jest poprawne zdefiniowanie pojęć „ochrona zabytków” i „opieka nad zabytkiem”. Definicje prawne zawarte są w zapisach ustawy „u.o.o.z”.

Ograny administracji publicznej zobowiązane są do ochrony zabytków (art. 4), realizowanej w szczególności, poprzez:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem, zgodnie z zapisami ustawy (art. 5 „u.o.o.z.”) jest sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza. Opieka nad zabytkiem (będąca istotą programów opieki nad zabytkami realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego) zdefiniowana jest w szczególności jako zapewnienie warunków do:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z u.o.o.z. zabytki podlegają ochronie i opiece bez względu na stan zachowania (art.6).

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w innych dokumentach, planach i strategiach

Ustawa „U.o.o.z.” precyzuje w art. 18 ust. 1., iż ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- ❖ sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

- ❖ strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw,
- ❖ planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- ❖ analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego **powiatu**, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- ❖ decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- ❖ decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,
- ❖ decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami musi być zawarta w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa, powiatu, gminy (art. 18 ust.2), m.in. poprzez :

- uwzględnienie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określenie rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnienie ochrony zabytków przy realizacji inwestycji,
- ustalenie rozwiązań mających na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu,
- ustalenie przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniającego opiekę nad zabytkami.

Szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zabytków i obszarów zapisywane są, zgodnie z art. 19.1. i 1a w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), a także w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy.

Ewidencja zabytków

Ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki przez gminy, powiatu, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, studiów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wymagają wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd powinny opierać się na aktualnych ewidencjach.

Inne istotne uregulowania prawne dotyczące zabytków:

- ✓ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2020, poz. 293 z późn. zm.) z aktami wykonawczymi.
- ✓ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1186 z późn. zm.).
- ✓ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1396 ze zm.) z aktami wykonawczymi.
- ✓ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2020, poz. 55 z późn. zm.), uwzględnia się w niej ochronę krajobrazów (zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu), a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tej ustawy są parki krajobrazowe – obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe.
- ✓ Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. 2019, poz. 1473, Dz.U. 2020, poz. 284).
- ✓ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. 2020, poz. 65 z zm.).
- ✓ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. 2020, poz. 194).
- ✓ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1057).
- ✓ Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz.U. 2020, poz. 283 z późn. zm.). Na mocy w/w ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.
- ✓ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. ustawa krajobrazowa (Dz.U.2015, poz. 774 z późn. zm.). Ustawa nakłada na władze samorządowe województwa obowiązki w zakresie krajobrazu kulturowego i sporządzenia audytu krajobrazowego.

Znak Błękitnej Tarczy (znany także jako „Blue Shield”)

Znak został stworzony do oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Symbol ten, zaprojektowany przez Polaka prof. Jana Zachwatowicza, został określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.).

Zgodnie z art. 12 „u.o.o.z.” Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Wzór znaku opartego na Błękitnej Tarczy, jego wymiar i miejsce umieszczenia na zabytku

nieruchomym określa rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004, nr 30, poz. 259). Umieszczanie znaku na zabytku jest elementem promocji dziedzictwa narodowego, ma przyczynić się także do podniesienia świadomości u mieszkańców i turystów o wartości danego zabytku. Zwolenie na umieszczenie znaku na zabytku wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zadania i uprawnienia powiatu

Powiat wykonuje zadania publiczne o charakterze ponadgminnym. Funkcje powiatu mają charakter uzupełniający w stosunku do gminy. Jednym z obszarów zadań powiatu jest nadzór budowlany i zagospodarowanie przestrzenne.

Na mocy ustawy o ochronie zabytków (rozdział 10 Społeczni opiekunowie zabytków) Starosta posiada kompetencje do ustanawiania, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznych opiekunów zabytków. Ich rolą określoną w ustawie jest podejmowanie działań związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechnianie wiedzy o zabytkach. Zadania społecznego opiekuna zabytków może wykonywać również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

Organ powiatu ma prawo składać wniosek do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o przyznanie osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.

Inne powiązane strategie krajowe obowiązujące do 2020 r.

- ❖ Strategia Rozwoju Kraju 2020 (Uchwała RM z 25.09.2012 r.)
- ❖ Krajowa Polityka Miejska (Uchwała RM z 20.10.2015 r.)
- ❖ Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (przyjęta przez RM W 2005 r.)

Dokumenty są systematycznie aktualizowane.

III. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

❖ **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, zwana dalej „SRWZ 2020”**

(przyjęta przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego uchwałą Nr XXVI/303/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.)

W „**SRWZ 2020**”, w diagnozie stanu województwa przedstawiono charakterystykę krajobrazu kulturowego ze wskazaniem najcenniejszych zespołów zabytków oraz identyfikację kluczowych problemów, do których zaliczono:

- zły stan zabytków,
- zbyt małe nakłady na rewitalizację i renowację zasobów środowiska kulturowego,
- słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska kulturowego,
- problemy rozwojowe na obszarach założeń staromiejskich,
- brak środków i mechanizmów wsparcia rewitalizacji starej zabudowy mieszkaniowej, zabudowy przemysłowej i powojkowej.

Charakteryzując w „**SRWZ 2020**” stan i możliwości rozwoju turystyki stwierdzono duże potencjalne możliwości turystyki, której sprzyjają m.in. zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Jednak w analizie SWOT zwrócono uwagę na niski poziom mechanizmów wsparcia rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego, małe wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę dziedzictwa kulturowego, słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Wśród sześciu zdefiniowanych w SRWZ celów strategicznych problematyka ochrony zabytków i opieki nad zabytkami została wskazana w:

- ✓ celu nr 1
Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania (w zadaniu – Rozwój i promocja produktów turystycznych).
- ✓ celu nr 3
Zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu (w zadaniu – Rozwój małych miast, rewitalizacja i rozwój obszarów wiejskich).
- ✓ celu nr 4
Zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych, racjonalna gospodarka rolna (w zadaniu nr 4 – Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych).
- ✓ celu nr 6

Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu (w działaniu – Wzmacnianie tożsamości społeczności lokalnej i Wspieranie działań aktywizujących rynek pracy)².

W dokumencie uzupełniającym „SRWZ 2020” p.t. „**Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego**” wysoko oceniono rozwój kulturalny i znaczenie sztuki w kondycji społeczności lokalnej oraz znaczenie dziedzictwa historycznego w budowie tożsamości społecznej. Także w prioryecie dotyczącym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego wspomniano o zachowaniu wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego. Problematyka została rozwinięta w celach operacyjnych:

- ✓ Przeciwdziałanie degradacji przestrzeni przez nieskoordynowaną działalność inwestycyjną.
- ✓ Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego (priorytet 3).
- ✓ Dbłość o utrzymanie historycznego kształtu wartościowych zespołów urbanistycznych i architektonicznych (priorytet 5)³.

Podobnie w celu operacyjnym *Racjonalizacja wykorzystania przestrzeni zagospodarowanej i przekształcanej* jako pierwszy znalazł się priorytet: Rewaloryzacja i rewitalizacja centrów miejskich. W celu operacyjnym *Integracja społeczności regionu* jako priorytet nr 2 zapisano „Badanie i dokumentowanie historii oraz teraźniejszości regionu”⁴.

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030

przyjęty przez Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego Uchwałą nr 1555/18 w dniu 28 sierpnia 2018 roku uwzględnił uwagi sformułowane w trakcie oceny *ex ante*, a także konsultacji Strategii z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji – dokument zyskał pozytywną opinię Komisji.

❖ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, zwany dalej „PZPWZ 2010”

(przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego nr XLV/530/2010 z dn. 29.10.2010 r. Przystąpienie do zmiany planu nastąpiło Uchwałą nr 555/18 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 09.04.2018 r. przyjmującą projekt zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko oraz uruchomienia procedury opiniowania i uzgadniania projektu.).

Jest to opracowanie o charakterze regionalnym, które stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej

² Porównaj *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*, s. 86.

³ *Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego*, s. 39-41.

⁴ Tamże, s. 52.

koordynacji działań; formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

Strategicznym celem zagospodarowania przestrzennego województwa jest zrównoważony rozwój służący integracji przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską i krajową; spójności wewnętrznej województwa; zwiększeniu jego konkurencyjności oraz podniesieniu poziomu i jakości życia mieszkańców do średniego poziomu w Unii Europejskiej.

Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć m.in.:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i **dziedzictwo kulturowe**,
- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń).

Ustalenia „PZPWZ 2010” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiając jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

Uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z terenu województwa zachodniopomorskiego, z uwzględnieniem konieczności uzgodnień z ZWKZ, leży w kompetencjach gmin.

Powiaty nie posiadają kompetencji w zakresie uchwalania planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego jednakże uczestniczą w procesie planowania przestrzennego poprzez tworzenie analiz i studiów w granicach właściwości rzeczowej powiatu oraz konsultowania aktów planistycznych tworzonych przez inne organy administracji samorządowej oraz konsultowania wydawanych decyzji administracyjnych z zakresu planowania przestrzennego. Tworzone analizy i studia nie są aktami obligatoryjnie sporządzanymi przez powiat; jedynie w ramach potrzeb wspólnoty samorządowej; mają charakter informacyjny.

We wszystkich planach dotyczących obszarów wpisanych do rejestru zabytków – np. układów staromiejskich, zabytkowych zespołów folwarcznych, pałacowych, parkowych – znajdują się zapisy ustalające warunki ochrony zabytków. Dla innych obszarów chronionych, na których znajdują się np. obiekty z wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków, także wprowadzane są indywidualne zapisy. Plany i ich aktualizacje tworzone są zgodnie z potrzebami poszczególnych samorządów lub inwestorów.

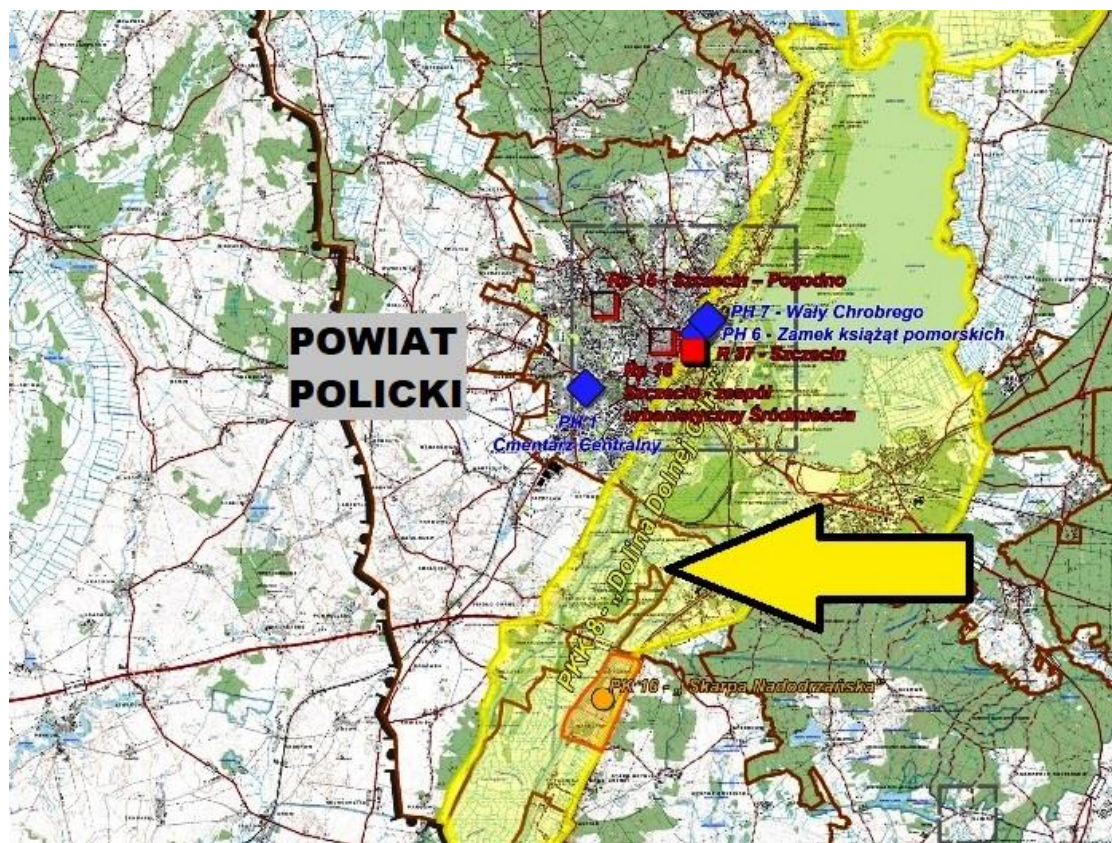
Jednym z ważniejszych elementów planu jest część poświęcona stanowi zachowania dziedzictwa kulturowego opracowana przez Biuro Dokumentacji

Zabytków w Szczecinie⁵, pn. „Aktualizacja Studium i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego.” do zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego”. Opracowanie to wskazało **Parki Kulturowe (PK)** i **Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK)**.

W „PZPWZ 2010” wskazano kategorię obszarów kulturowo-krajobrazowych (**OKK**) z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego⁶. Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono 30 OKK.

OKK 08 „Dolina Dolnej Odry”

„Obszar w granicach geograficznej Doliny Dolnej Odry przyległy do rzeki Odry od wysokości Ognicy (gm. Widuchowa) do ujścia Odry do Zalewu w granicach gmin Widuchowa, Gryfino i **Kołbaskowo (pow. policki)** wraz z jez. Dąbie i osiedlami szczecińskimi położonymi w zasięgu rzeki”.

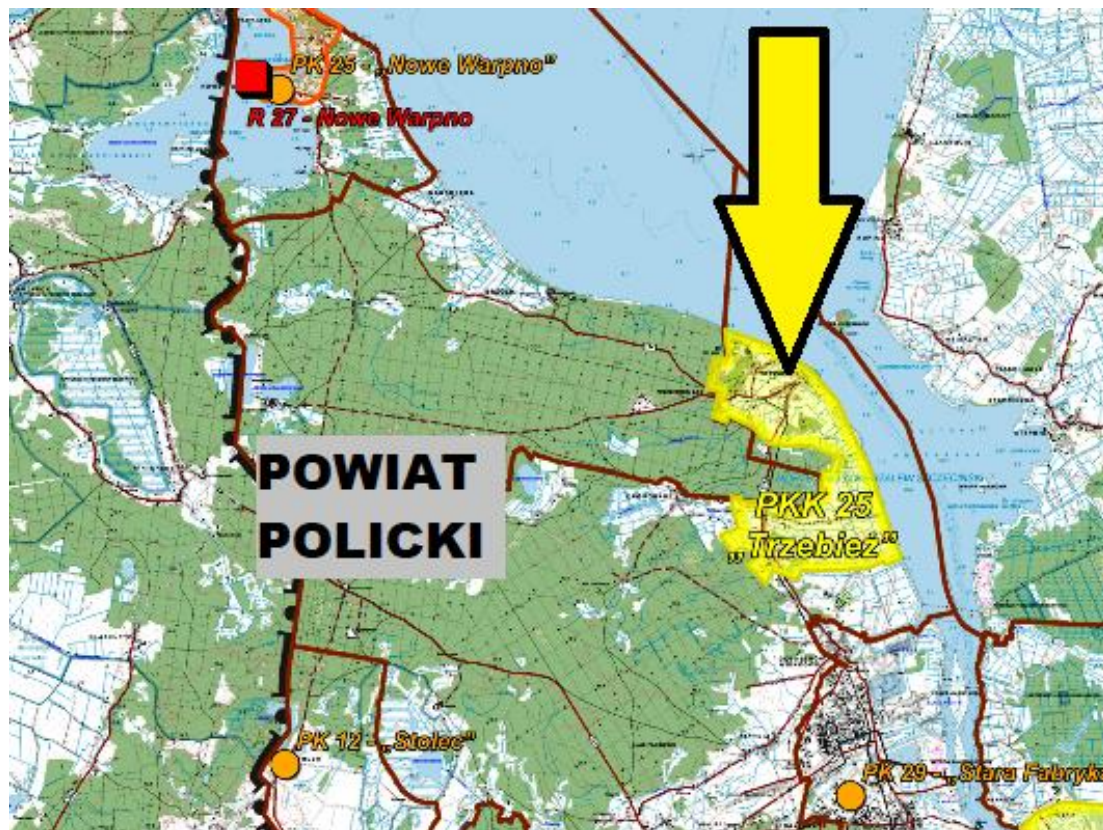

⁵ Biuro Dokumentacji Zabytków to instytucja kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego, wyspecjalizowana w ochronie i dokumentacji dziedzictwa kulturowego; wspomniane opracowanie powstało w 2010 r.

⁶ *Plan zagospodarowania..., dz. cyt., s. 209-210.*

OKK 25 „Trzebież”

Obszar w północnej części **gm. Police (pow. policki)** położony nad Zalewem Szczecińskim, od zachodu ograniczony lasami Puszczy Wkrzańskiej, obejmujący miejscowości Trzebież, Niekończycza, Uniemyśl.

❖ **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2017–2020, zwany dalej „WPOnZ 2017–2020”**

(przyjęty uchwałą Nr XXII/361/17 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 25 kwietnia 2017 roku⁷)

Główne cele programów opieki nad zabytkami określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku to:

- włączenie problematyki ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawa stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie zabytków i walorów krajobrazu kulturowego;
- zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie zwiększania finansowania opieki nad zabytkami;

⁷ Dz. Urz. Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin, 10 maja 2017 r., poz. 2184.

- dobra współpraca z właścicielami zabytków;
- tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„**WPOnZ 2017–2020**” zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, a tym samym także powiatu polickiego, wobec właścicieli zabytków może pełnić także funkcję wspomagającą, doradczą, opiniotwórczą.

Samorząd Województwa może tworzyć warunki w zakresie bieżących możliwości finansowych i organizacyjnych stymulowania i wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami.

W osiągnięciu celów „WPOnZ 2017–2020” fundamentalną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków, na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych).

Cele „WPOnZ 2017–2020” to:

- I. Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego.
- II. Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa.

III. Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń.

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

W celu perspektywicznym I. „Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego” wskazano na konieczność uzupełnienia strategii o randze wojewódzkiej o cele i działania ukierunkowane na ochronę dziedzictwa kulturowego (analogicznie do ochrony dziedzictwa przyrodniczego) oraz uwzględnienia zapisów zawartych w „WPOnZ 2017–2020”. Odnosi się to do m.in. do Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do 2020 roku; Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodnio-pomorskiego; Aktualizacji Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Zachodniopomorskiego; dokumentach planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej oraz wspierania i monitorowanie procesu opracowywania i wdrażania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków.

Cel operacyjny: „Integracja ochrony dziedzictwa, krajobrazu kulturowego i ochrony przyrody” – realizowany jest m.in. przez opracowanie Audytu Krajobrazowego Województwa Zachodniopomorskiego, budowę systemu ochrony krajobrazu kulturowego w formie parków kulturowych i obszarów kulturowo-krajobrazowych”, tworzenie systemu opieki nad zabytkową zielenią. Wśród działań zapisano „współdziałanie z lokalnymi samorządami w zakresie przygotowania i dofinansowywania opracowań studialnych i projektowych stanowiących podstawę merytoryczną do utworzenia parków kulturowych”.

Cel operacyjny: „Poprawa materialnego stanu zasobu dziedzictwa kulturowego” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- opieka nad budownictwem kamiennym, ryglowym, ceglany, w tym wiejskim sakralnym;
- zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;
- promocja prawidłowej konserwacji i rewaloryzacji zabytków zgodnie z zasadami konserwatorskimi;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny: „Decentralizacja zadań ochrony i opieki nad zabytkami” to m.in. wspieranie działań na rzecz budowy samorządowego systemu służb ochrony zabytków – gminnego i powiatowego (w tym poprzez organizację szkoleń dla urzędników samorządowych, udostępnianie baz danych, etc.).

Cel perspektywiczny II „Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa” zawiera cztery cele operacyjne,

z czego dwa dotyczą form finansowania zadań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu województwa i z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji Województwa.

Cel operacyjny: „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na następujące zadania:

- rozbudowa wojewódzkiego samorządowego systemu informacji o zabytkach województwa zachodniopomorskiego dostępnych turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, wodnych, samochodowych, kolejowych, konnych) promujących dziedzictwo kulturowe regionu (w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków);
- zagospodarowanie na cele turystyczne obiektów zabytkowych;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego (w tym niematerialnego).

Cel perspektywiczny III „Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń” zawiera dwa cele operacyjne: edukacja regionalna i promocja walorów kulturowych regionu.

W edukacji regionalnej wśród zadań zapisano m.in.:

- organizację Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa⁸ na terenie województwa;
- popularyzację wiedzy o historii i zabytkach województwa, w tym o dynastii Gryfitów oraz ochrony i opieki nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów edukacyjnych;
- tworzenie oferty edukacyjnej kierowanej do właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie opieki i pozyskiwania funduszy na remonty i adaptacje zabytków;
- promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dawnych rzemiosł i technik budowlanych, ginących zawodów, dziedzictwa niematerialnego.

W promocji walorów kulturowych regionu wskazano na:

- popularyzację i upowszechnianie wiedzy nt. historii Pomorza Zachodniego i znaczenia dynastii Gryfitów;
- wspieranie działalności wydawniczej, wystawienniczej, multimedialnej promującej walory kulturowe regionu – materialne i niematerialne.

⁸ Od 2016 r. (odbywają się od sierpnia do października) z elementami Europejskich Dni Dziedzictwa (drugi i trzeci weekend września), www.bdz.szczecin.pl

Przybliżony w skrócie WPOnZ 2017–2020 odnosi się także do obszaru powiatu polickiego, uwzględniając jego bogate dziedzictwo kulturowe (archeologiczne, materialne i niematerialne).

❖ **POLITYKA KULTURALNA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO**

(Uchwała Nr 1394/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 30 sierpnia 2016 r.)

Dokument dotyczy **polityki samorządu województwa w zakresie kultury** i jest oparty na przekonaniu, że dziedzina ta stanowi ważny element łączący i scalający wspólnotę mieszkańców Pomorza Zachodniego, a także jest kluczowym obszarem wpływającym na rozwój i atrakcyjność regionu, a wszystkie nakłady na kulturę i dziedzictwo narodowe należy traktować jako długofalową inwestycję decydującą o popularności biznesowej i turystycznej Pomorza Zachodniego.

Strategicznym priorytetem polityki kulturalnej Województwa Zachodniopomorskiego jest stały rozwój intelektualny i cywilizacyjny społeczności Pomorza Zachodniego oraz systematyczny wzrost potencjału kulturalnego regionu.

Działania samorządu województwa w zakresie polityki kulturalnej określone w dokumencie ukierunkowane są m. in. na:

- wzmocnienie pozycji Pomorza Zachodniego, jako istotnego regionu na mapie kulturalnej Polski,
- wykorzystanie unikalnego położenia geograficznego i kulturowego regionu, wykraczającego poza granice województwa (Euroregion Pomerania, region bałtycki),
- zachowanie i rozwijanie unikalnego środowiska kulturowego wyznaczenie kierunków rozwoju sektora kultury w regionie,
- kreowanie/inicjowanie działań wychowujących przyszłych odbiorców oferty kulturalnej,
- pobudzanie i rozwijanie aktywnego udziału w kulturze.

Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego widzi potrzebę wspierania rozwoju kultury w regionie, mając świadomość roli, jaką kultura odgrywa w budowaniu więzi społecznych, pobudzaniu tożsamości regionalnej, jednocześnie jako czynnika wpływającego na wzrost atrakcyjności miast i regionów dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Narzędzia wsparcia określone w „Polityce (...)”, to:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014–2020 – rozumiany jako instrument finansowej interwencji w celu zapewnienia środków na modernizację obiektów kultury.
- Kontrakt Terytorialny Województwa Zachodniopomorskiego – umowa zawarta pomiędzy Rządem a Samorządem Województwa, w której wskazano do realizacji przedsięwzięcia priorytetowe mające istotne znaczenie dla rozwoju kraju oraz Pomorza Zachodniego, wraz ze sposobem ich finansowania, koordynacji i realizacji.
- Budżet samorządu województwa.

- Wojewódzki Program Ochrony Zabytków, określający najważniejsze zadania i obszary wsparcia w zakresie ochrony zabytków.
- Instytucje Kultury, jako ważny element w kształtowaniu polityki kulturalnej województwa oraz prowadzenia działalności w różnych dziedzinach sztuki, których oddziaływanie na region ze względu na sieć powiązań jest niezwykle istotne dla realizacji polityki województwa w zakresie kultury.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.
- Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Interreg VA, Programy Narodowego Centrum Kultury, Projekty w ramach programu UE – Creative Desk Polska, Programy Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej.

❖ **POLITYKA SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO W SEKTORZE TURYSTYKI**

(przyjęty Uchwałą Nr 786/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17 maja 2016 r.)

„Turystyka jest istotnym przedmiotem działalności samorządu województwa, a zarazem coraz bardziej liczącym się aspektem potencjału gospodarczego regionu. Z tego względu szczególne znaczenie ma zdefiniowanie podejścia jej rozwoju, określenia jego strategicznych współrzędnych, wypracowanie relacji pomiędzy rozwojem infrastruktury i zapewnieniem wysokiej jakości usług, a wdrożeniem rozwiązań pozwalających na budowę nowoczesnej gospodarki turystycznej. Takie wielowątkowe podejście możliwe jest do zastosowania w ramach formułowania polityki sektorowej w dziedzinie turystyki, jako elementu wdrażanego Zachodniopomorskiego Modelu Programowania Rozwoju wraz z przewidywaną aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego”⁹.

⁹ <http://bip.rbip.wzp.pl/arttykul/uchwala-nr-78616-zarzadu-wojewodztwa-zachodniopomorskiego-z-dnia-17-maja-2016-r>

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE (MIĘDZYNARODOWE) OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

- ❖ **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu**
(Dz.U. 1976 nr 32, poz. 190, załącznik)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

- ❖ **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. – La Valetta**
(Dz.U. 1996 nr 120, poz. 564)

Konwencja dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

- ❖ **Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja**
(Dz.U. 2006 nr 14, poz. 98)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu.

W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy – wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

- ❖ **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.**
(Dz.U. 2007 nr 215, poz. 1585)

Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju – z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne. Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

❖ **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy**

(Przyjęta 3 października 1985 r. w Granadzie, weszła w życie 1 grudnia 1987 r. Przez Polskę została podpisana 19 października 2011 r. (Dz.U. 2012, poz. 2010)

Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Konwencja zakłada współudział społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla rolę promocji dziedzictwa i rozwijania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków. Zobowiązuje również strony do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków.

❖ **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE (Infrastructure for Spatial Information In Europe)**

W ustawie o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r. (Dz.U. 2010 nr 76, poz. 489) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomości w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE.

Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr publiczny (wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa).

❖ **Znak Dziedzictwa Europejskiego**

(decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 r. ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE)

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia

poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny**; odróżnia znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

Do przyznania znaku kwalifikują się zabytki, miejsca naturalne, obiekty podwodne, archeologiczne, przemysłowe lub miejskie, krajobrazy kulturowe, miejsca pamięci, dobra i obiekty kultury i dziedzictwo niematerialne związane z danym miejscem, w tym dziedzictwo współczesne.

Wspólne wnioski mogą być składane dla **obiektów międzynarodowych** usytuowanych w kilku państwach członkowskich, które łączy jeden konkretny temat, jak również dla **krajowych obiektów tematycznych** obejmujących kilka obiektów usytuowanych w tym samym państwie członkowskim, które łączy taki sam temat.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTURO- WEGO POWIATU POLICKIEGO

- ❖ **Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2016–2020**, (Uchwała Nr XXIII/192/2016 z dnia 28 października 2016 r. (Dz.U. Woj. Zachodniopomorskiego z 9 grudnia 2016 r., poz. 4972).

Uchwalenie Programu było wypełnieniem ustawowego obowiązku. Dokument pozwolił zebrać informacje dotyczące aktualnego stanu ochrony zabytków i zamierzeń Powiatu Polickiego do 2020 roku, umożliwił także monitorowanie podejmowanych działań.

- ❖ **Sprawozdanie z realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2016–2020” za lata 2016–2018**, (zamieszczone na stronie BIP Starostwa Powiatowego w Policach).

Sprawozdanie objęło okres od X 2016 r. (data podjęcia uchwały przez Radę Powiatu o przyjęciu Programu) do XII 2018 r. W treści odniesiono się m.in. do realizacji celów programu.

W ramach celu I. *Wspieranie i inicjowanie działań sprzyjających ochronie zabytków* wskazano ilość i wysokość uzyskanych dotacji na prace przy zabytkach – z budżetu samorządów gmin, Powiatu, ZWKZ i Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego oraz stan oznaczania zabytków na terenie powiatu.

W ramach celu II. *Badanie, wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego powiatu*, wskazano na organizację konkursu ofert na realizację zadań w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego dla organizacji pozarządowych oraz innych uprawnionych podmiotów.

Jednym z ważnych zadań przyjętych do realizacji w PPOZ na lata 2017–2020 było „opracowanie przewodnika uwzględniającego atrakcje krajobrazowe i kulturowe powiatu” (działanie 14) oraz”, działanie 15. „umieszczenie przewodnika na portalu internetowym powiatu” (do września 2018) działanie 15. Zadanie to pozostaje w dalszym ciągu aktualne także w niniejszym programie¹⁰.

- ❖ **Raport o stanie Powiatu Polickiego w 2018 roku** przygotowany przez Zarząd Powiatu w Policach.

Sporządzanie corocznego raportu jest ustawowym obowiązkiem zarządu powiatu, wynikającym z przepisów ustawy o samorządzie powiatowym. Raport podsumowuje działalność zarządu w danym roku, w szczególności realizację polityk, programów i strategii oraz uchwał.

W Raporcie znajduje się rozdział 6 Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Zawarto w nim informację o funkcjonowaniu „Program opieki nad zabytkami

¹⁰ Odpowiedni poziom merytoryczny takiego portalu może stanowić wyznacznik dla innych podmiotów.

dla Powiatu Polickiego na lata 2016–2020" oraz wykonaniu w maju 2019 r. sprawozdania z realizacji Programu. W rozdziale 7 „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego” brak innych odniesień do zabytkowego dziedzictwa kulturowego.

❖ **Raport o stanie Powiatu Polickiego w 2019 roku**

W Raporcie znajduje się rozdział 6 „Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami”. Zawarto w nim informację o funkcjonowaniu „Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2016–2020” oraz wykonaniu w 2019 r. sprawozdania z realizacji Programu. W rozdziale 7 „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego” brak innych odniesień do zabytkowego dziedzictwa kulturowego.

❖ **Strategia rozwoju Powiatu Polickiego do 2020 roku**

Uchwała Nr XXXVIII/265/2010 Rady Powiatu Police z dnia 26 marca 2010 r.)

W rozdziale „2.6.5 Kultura” zapisano m.in.:

„Na terenie powiatu polickiego działa kilka ośrodków kultury, które we współpracy z wieloma instytucjami regionu przygotowują i realizują corocznie kilkadziesiąt imprez z dziedziny teatru, muzyki, plastyki, sztuki ludowej, historii, promocji zdrowia itp. Centrum kulturalne Gminy Police stanowi Miejski Ośrodek Kultury w Policach, który jest siedzibą kilku podmiotów realizujących cele upowszechniania i kreowania życia kulturalnego. Znajduje się w nim m.in. galeria sztuki, sale widowiskowe¹¹, kilka pracowni, studio nagrań, kawiarnia. Prowadzone są zespoły wokalne, taneczne i teatralne. Jest tutaj także bardzo nowoczesne kino. MOK w Policach jest organizatorem wielu cyklicznych imprez takich, jak: Polickie Dni Muzyki „Cecyliada” – święto muzyki sakralnej, „Trzebieskie Neptunalia” – impreza plenerowa w Trzebieży nad Zalewem Szczecińskim z udziałem gwiazd polskiej estrady, Międzynarodowe Dni Polic, „Jarmark Augustiański” w Jasienicy. W polickim MOK-u i jego filiach przez cały rok organizowane są wystawy, spotkania autorskie, koncerty, wernisaże, spotkania, warsztaty kulinarne i rękodzieła, także rajdy rowerowe i wycieczki dla dzieci i młodzieży oraz wiele innych różnorodnych imprez. Znakomite wyposażenie MOK i jego położenie w Policach sprawia, że pełni on funkcję powiatowego ośrodka kultury¹². Od 2006 r. działa także Gminny Ośrodek Kultury w Dobrej. W jego skład wchodzi 6 filii zlokalizowanych w miejscowościach: Buk, Dołuje, Rzędziny, Stolec, Wąwelnica, Wołczkowo. Nie ma ośrodków kultury w gminach: Kołbaskowo i Nowe Warpno. Miejscem spotkań o charakterze kulturalnym są świetlice wiejskie. Funkcję biblioteki powiatowej pełni Biblioteka im. Marii Skłodowskiej-Curie, która ma 3 filie: Filię nr 1 dla dzieci, Filię nr 6 Chemik, Filię nr 8 Hotel.

¹¹ <https://powiatpolicki.bip.net.pl/?a=1221> – załącznik do uchwały, s. 103.

¹² Tamże, s.103

W bibliotece i jej filiach odbywają się liczne spotkania autorskie i wystawy. Gminna Biblioteka Publiczna w Dobrej ma filie w miejscowościach: Dołuje, Mierzyn, Wołczkowo. W Dobrej biblioteka prowadzi m.in.: Dyskusyjny Klub Książki, Konkurs czytelniczy, Konkurs astronomiczny. Gminna Biblioteka Publiczna w Kołbaskowie, po przeprowadzkach, pożarze oraz połączeniu z biblioteką szkolną, jest obecnie samodzielną placówką w budynku nr 102 w Kołbaskowie. Ma tylko jedną filię – w Przecławiu. Stan księgozbioru tej biblioteki to razem 20400 woluminów, w tym: w Kołbaskowie – 9100 książek, w Przecławiu – 11050 książek.

W Kołbaskowie, w budynku biblioteki mieści się galeria grupy plastycznej INDYGO, która działa od 1997 r. przy Szkole Podstawowej. Członkowie grupy rozwijają swoje zdolności, tworząc obrazy o różnej tematyce, w różnorodnych technikach, jak: pastele, olej, akryl, akwarela. Co roku grupa wystawia swoje prace w Urzędzie Gminy w Kołbaskowie. Prace członków tej grupy były wystawiane także w Szczecinie i w Pasewalku. Kilku artystów grupy INDYGO bierze czynny udział w życiu artystycznym Szczecina. Mają oni swoje wystawy indywidualne, uczestniczą w wystawach zbiorowych innych grup i biorą udział w międzynarodowych plenerach malarskich.

W gminie Nowe Warpno funkcjonuje biblioteka publiczna. Mimo braku ośrodka kultury działają dwa aktywne i prężne stowarzyszenia: Stowarzyszenie Ziemi Warpieńskiej i Nowowarpieńskie Stowarzyszenie „Pamięć i Tradycja”. Stowarzyszenie Ziemi Warpieńskiej działa od 2004 r. Jest wydawcą pocztówek Nowego Warpna. Celem statutowym tego stowarzyszenia jest inspirowanie działań takich, jak: studia i badania naukowe, imprezy kulturalne promujące miasto i region, kursy i szkolenia dla mieszkańców, imprezy turystyczne, rekreacyjne i sportowe. Stowarzyszenie było organizatorem Festiwalu Muzyki Elektronicznej. Nowowarpieńskie Stowarzyszenie „Pamięć i Tradycja” powstało w 2006 r. Jego cele statutowe to m.in.: ochrona i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, organizowanie spotkań, plenerów, wystaw promujących gminę Nowe Warpno, rozwój przygranicznej współpracy w dziedzinie turystyki, agroturystyki, wytwórczości, kultury i usług, organizowanie spotkań z byłymi mieszkańcami Nowego Warpna mających na celu zacieśnianie współpracy we wspólnej Europie. Stowarzyszenie zorganizowało wystawę „Nowe Warpno – wczoraj”. Przełamywaniu barier między byłymi a obecnymi mieszkańcami Nowego Warpna służą polsko-niemieckie spotkania organizowane w Zielone Świątki. Nowe możliwości i warunki prowadzenia działalności kulturalnej w gminie Nowe Warpno stwarza odrestaurowanie pałacu w Karsznie. Zobowiązała się do tego Książnica Pomorska w Szczecinie w zamian za możliwość składowania w nim powiększających się zbiorów. Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego w maju 2009 r. przyznał na ten cel dotację w wysokości 145 tys. zł. W pałacu będzie centrum konferencyjno-naukowe, sale prezentacji sztuki i biblioteka. Książnica Pomorska zapowiedziała przygotowanie i realizację innych projektów kulturalnych i edukacyjnych na terenie gminy Nowe Warpno.

Mieszkańcy powiatu polickiego korzystają z ogromnej oferty kulturalnej oferowanej przez placówki w Szczecinie, szczególnie mieszkańcy gminy Kołbaskowo, którzy do Szczecina mają bliżej niż do Polic. Centrum organizacyjnym życia kulturalnego jest Miejski Ośrodek Kultury w Policach, który organizuje wiele imprez w różnych miejscowościach powiatu. Rozmieszczenie placówek kulturalnych w powiecie jest nierównomierne, co sprawia, że dostęp do nich jest dla wielu mieszkańców utrudniony ze względu na brak połączeń komunikacji publicznej. Bliskość i dostępność do wydarzeń kulturalnych takich, jak: koncerty, spektakle teatralne, wystawy malarstwa i sztuki organizowane w Szczecinie sprawia, że nie ma w powiecie zapotrzebowania na powielanie tej oferty w swoich placówkach. Jednocześnie jednak istnieje potrzeba integracji społecznej wokół wydarzeń organizowanych na terenie poszczególnych gmin. Wszystkie placówki kultury mają swoje okresowe i roczne plany pracy, ale przepływ informacji o nich jest na tyle nieskuteczny, że mieszkańcy jednej gminy nie wiedzą, co się dzieje w drugiej. Potrzebę integracji środowisk twórczych zgłaszają organizacje pozarządowe i twórcy-amatorzy różnych dziedzin sztuki. Rozwiązaniem problemu może być wydany wspólnie np. powiatowy kalendarz imprez, udostępniony mieszkańcom nieodpłatnie. Może to też być, np. kwartalnie wydawane wydawnictwo promocyjne o zasięgu powiatowym."

W rozdziale *Strategii* dotyczącym diagnozy prospektywnej powiatu polickiego, w punkcie dotyczącym infrastruktury społecznej, w podpunkcie dotyczącym turystyki i rekreacji (2.6.8. Turystyka i rekreacja, s. 114–115) wymieniono walory turystyczne powiatu i ich przydatność w rozwoju turystyki i rekreacji. Jako najważniejsze atrakcje turystyczne wymienione zostały, obok zasobów przyrodniczych i rekreacyjno – sportowych, **także obiekty zabytkowe** z terenu wszystkich gmin. Wymieniono zabytkowe kościoły, założenia dworskie i pałacowe, zabytki architektury wiejskiej, historyczne układy urbanistyczne i zabudowa miejska:

- Gmina Kołbaskowo – zabytkowe kościoły w: Barniślawiu, Będargowie, Bobolinie, Kamieńcu, Karwowie, Kołbaskowie, Moczyłach, Pargowie, Smolęcinie i Stobnie;
 - Gmina Dobra - zabytkowe kościoły w: Dobrej, Mierzynie, Wołczkowie, Dołujach, Wąwelnicy, Buku, Stolcu i Kościnie;
 - założenia dworsko-pałacowe, zabytki architektury wiejskiej w: Bezrzeczu, Kościnie, Mierzynie, Rzędzinach, Skarbimierzycach oraz Stolcu;
 - wiatrak „koźlak” w Mierzynie.
- Gmina Police – zabytkowe kościoły w: Policach, Jasienicy, Pilchowie, Tatyni, Przęsocinie, Trzebieży i Niekończycy;
 - ruiny klasztoru Augustianów w Jasienicy;
 - pozostałości po fabryce benzyny syntetycznej w Policach (Hydrierwerke Pölitz);
 - pałace w Zalesiu (siedziba Nadleśnictwa Trzebież) oraz w Leśnie Górnym

- Gmina Nowe Warpno
 - zabytkowe kościoły w: Nowym Warpnie, Karsznie i Warnołęce;
 - ratusz w Nowym Warpnie;
 - pałace w Karsznie i Trzebieradzu (Brzózkach);
 - zabytkowy układ urbanistyczny oraz historyczne zabudowania.

W ramach analizy SWOT w Strategii wymienione są jako mocne strony działu *Kultura* „ciekawe i zadbane obiekty zabytkowe uwzględnione w trasach szlaków turystycznych” (s. 206).

Wśród zagrożeń wymieniono „postrzeganie kultury jako mało znaczącego czynnika rozwoju gmin i powiatu”.

Wśród szans w zakresie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej wpisano „wykorzystanie posiadanej bazy edukacyjnej, kulturalnej, turystycznej, usługowej i innej dla potrzeb mieszkańców z sąsiednich i innych zainteresowanych regionów europejskich,”

W związku z upływem czasu część zapisów zdezaktualizowała się i Strategia wymaga aktualizacji (np. sprawa współpracy z Książnicą Wojewódzką, właścicielem pałacu w Karsznie).

❖ **Program Ochrony Środowiska Powiatu Polickiego na lata 2016–2019 z perspektywą do roku 2023**

(przyjęty Uchwałą Rady Powiatu w Policach nr XXVII/226/2017 z dn. 24 lutego 2017 roku)

Opracowanie to w ramach charakterystyki zasobów przyrodniczych wymienia jako zieleń urządzoną znajdujące się na terenie powiatu polickiego parki podworskie, zespoły parkowo-pałacowe, cmentarze.

❖ **Oznakowanie zabytków**

W 2011 r. Powiat Policki podjął uchwałę dotyczącą oznakowania zabytków. Przekazano tabliczki właścicielom 56 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

❖ **Społeczni Opiekunowie Zabytków**

Zadanie z PNOZ 2017–2020 – nie mianowano żadnego społecznego opiekuna zabytków.

❖ **Turystyka kulturowa**

Na świadomość funkcjonowania w przestrzeni powiatu polickiego licznych obiektów zabytkowych wpływa także istnienie kilkudziesięciu szlaków turystycznych – pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych i żeglarskich. Większość z nich uwzględnia w swoim przebiegu obiekty dziedzictwa historycznego i kulturowego regionu. Znaczna część z nich wyznaczona jest przez tereny należące do sąsiadujących gmin. Jednak „kulturowe” szlaki

turystyczne – skupione na zabytkach obejmują tereny pojedynczych gmin – przykładem mogą być trasy polickiego Szlaku Miejskiego, ścieżki turystycznej Hydrierwerke Pölitze AG czy szlaku „Kościołów Wiejskich Gminy Kołbaskowo”.

Brak jest wykorzystania potencjału wyróżników regionu – kamiennych kościołów XIII–XIV-wiecznych zlokalizowanych w licznych miejscowościach powiatu i wsi z okresu XVIII-wiecznej kolonizacji fryderycjańskiej, które tworzą sieć miejscowości o odmiennym od średniowiecznego charakterze – widocznym w układach ruralistycznych i typie obiektów sakralnych (budownictwo szkieletowe) – dla budowania tras łączących wybrane zabytki wszystkich gmin powiatu, a także wzmocnienia atrakcyjności szlaków (głównie rowerowych) przez tworzenie tras nadgranicznych w ramach obszarów Puszczy Wkrzańskiej, czego zaczątkiem mogłyby być zaplanowane w gminie Kołbaskowo trasy „Do Pomorskiej Łęknicy (Löcknitz)” czy „Do zabytków Penkun”, które prawie w całości przebiegają po niemieckiej stronie.

❖ **Stan techniczny zabytków**

Stan techniczny zabytków z terenu powiatu polickiego jest zróżnicowany. Część obiektów od kilku lat poddawana jest kompleksowym pracom konserwatorskim – np. kościoły parafialny w Dobrej, Nowym Warpnie, Mierzynie, Wołczkowie. W innych świątyniach rozpoczęto prace renowacyjne planowane na kolejne lata, np. w Buku, Stolcu.

Niestety, są także zabytki w bardzo złym stanie technicznym, zagrożone unicestwieniem – jak pałac i kościół w Stolcu. O ile prace ratunkowe przy kościele są mocno zaawansowane, o tyle stan pałacu pogarsza się. Brak pilnych działań może prowadzić do utraty zabytku.

Opracowania badawcze „Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce (2017)” prowadził m.in. Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Szczecinie, stały monitoring prowadzi Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie (w ramach realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad zabytkami). Wskazana jest stała współpraca Powiatu Polickiego z tymi instytucjami.

❖ **Planowanie przestrzenne**

Plany zagospodarowania przestrzennego, jako dokumenty pomocne dla integracji zjawisk społecznych i prowadzenia polityki przestrzennej, wykonywane są na trzech podstawowych poziomach: kraju, regionu (województwa) i gminy (miasta).

Prowadzenie, w granicach swojej właściwości rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru powiatu i zagadnień jego rozwoju, należy do zadań samorządu powiatu (art. 3 ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Na poziomie powiatów mogą być powoływane powiatowe komisje urbanistyczno-architektoniczne jako organy doradcze starostów oraz, na podstawie stosownych porozumień, dla wójtów, burmistrzów albo prezydentów

miast wchodzących w skład tych powiatów, które nie powołały gminnych komisji. Starosta sporządza opinie do projektu studium zagospodarowania przestrzennego gmin.

W studium określa się, między innymi, obszary oraz zasady ochrony krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego oraz obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zarząd Powiatu uzgadnia projekt planu miejscowego sporządzanego przez wójta lub burmistrza miasta w zakresie zadań rządowych i samorządowych. Studium i plan uwzględnia miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego; jako akty prawa miejscowego, przyjmowane są w formie uchwał Rady Gminy. Określają one przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego.

Powiaty nie są uprawnione do sporządzania planów.

❖ **GEZ na terenie powiatu polickiego**

Gminne Ewidencje Zabytków wykonane zostały dla wszystkich czterech gmin powiatu polickiego w latach 2008 i w 2017 r. (Gmina Kołbaskowo). Nie wszystkie GEZ zostały do końca procedowane – z uwzględnieniem uzyskania pozytywnej opinii ZWKZ i przyjęcia przez organy gminy. GEZ Gminy Police został wprowadzony zarządzeniem nr 145/2018 r. Burmistrza Polic z dn. 26.06.2018 r.

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW realizowana na terenie powiatu polickiego

GMINA	wykonana (rok)	liczba obiektów	uzg./akc. WKZ	status prawny (uchwała/zarząd.	dostępność publiczna GEZ
DOBRA	TAK (2008)	157 kart adresowych	NIE	brak statusu prawnego	do wglądu w siedzibie urzędu (Wydział Spraw Obywatelskich i Ochrony Środowiska);
KOŁBASKOWO	TAK (2017)	95 kart adresowych	TAK	brak statusu prawnego	http://portal.gison.pl/kolbaskowo/ w zakładce ewidencja zabytków/zabytki
NOWE WARPNO	TAK (2008)	nie podano	TAK	nie podano	do wglądu w siedzibie urzędu;
POLICE	TAK (2008)	nie podano	TAK	Zarz. nr 145/2018 Burmistrza Polic z 26.06.2018 roku	http://sip2.police.pl (moduł Zabytki)

źródło: dane z urzędów gmin, luty–marzec 2019

Jak wynika z powyższego zestawienia, jedynie gmina Police przyjęła gminną ewidencję zarządzeniem Burmistrza. Pozwala to właścicielom i użytkownikom obiektów ujętych w GEZ a nie będących zabytkami rejestrowymi korzystać z ustawowej pomocy np. w konkursie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego. W pozostałych gminach właściciele obiektów zakwalifikowanych do GEZ (a nie przyjętych formalnie zarządzeniem bądź uchwałą) nie mogą korzystać z przyczyn formalnych z dotacji.

Stąd niezwykle istotna jest rola Powiatu w propagowaniu poprawnego procedowania gminnych ewidencji.

❖ **Gminne Programy Opieki nad Zabytkami na terenie powiatu polickiego**

Gminne Programy Opieki nad Zabytkami wykonane zostały w trzech gminach powiatu polickiego, dla różnych okresów. Na podstawie ankiet przesłanych do BDZ przez urzędy gmin można stwierdzić, że do 2019 r. brak było programu dla Gminy Police, zaś dla Gminy Nowe Warpno utracił ważność w 2012 r., a kolejnego nie uchwalono.

GMINNE PROGRAMY OPIEKI NAD ZABYTKAMI realizowane na terenie powiatu polickiego

GMINA	wykonany (numer i data uchwały Rady Gminy/Miasta)	Czas (zakres)	Pierwszy/ kolejny GPOnZ	Sprawozdania z realizacji GPOnZ	uwagi
DOBRA	TAK Uchwała nr X/130/2019 z dn. 28.11.2019	2020–2023	kolejny GPOnZ	były sporządzane sprawozdania z realizacji GPOnZ	
KOŁBASKOWO	TAK Uchwała nr XXXVIII/400/2017 z dn. 28.12.2017	2018–2021	pierwszy GPOnZ	nie były sporządzane sprawozdania z realizacji GPOnZ	
NOWE WARPNO	TAK Uchwała nr XXVII/158/2009 z dn. 24.03.2009	2008–2012	pierwszy GPOnZ	były sporządzane sprawozdania z realizacji GPOnZ	GPOnZ skończył ważność 31.12. 2012
POLICE*	TAK Uchwała nr XIV/144/2019 z dn. 26.11.2019	2020–2023	pierwszy GPOnZ	nie dotyczy	

źródło: dane z urzędów gmin

* Uchwała nr XIV/144/2019 Rady Miejskiej w Policach, z dn. 26 listopada 2019 r.

VI. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW – ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU POLICKIEGO

1. POŁOŻENIE POWIATU POLICKIEGO W REGIONIE

Powiat policki¹³ położony jest w północno-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, między rzeką Odrą, Roztoką Odrzańską i Zalewem Szczecińskim. Od wschodu graniczy z powiatem goleniowskim oraz Szczecinem, od południa z powiatem gryfińskim, a od zachodu z landami niemieckimi: Meklemburgią-Pomorzem Przednim i Brandenburgią. W sensie geograficznym obszar powiatu znajduje się na Równinie Wkrzańskiej, na Wzniesieniach Szczecińskich oraz Dolinie Dolnej Odry i obejmuje Puszcę Wkrzańską z Rezerwatem Świdwie, które wchodzi w skład obszaru Natura 2000.

Powierzchnia powiatu polickiego to ok. 665 km² (najmniejszy w woj. zachodniopomorskim), a liczba mieszkańców wynosi około 80 tys. mieszkańców (stan na 31.12.2019 r.). W skład powiatu polickiego wchodzi cztery gminy: Nowe Warpno i Police (gminy miejsko-wiejskie) oraz Dobra i Kołbaskowo (gminy wiejskie).

Przez powiat policki wytyczona jest autostrada A6, łącząca Berlin ze Szczecinem, dwie drogi wojewódzkie: Nowe – Warpno Tanowo i Dobieszczyń – Szczecin, około 200 km dróg powiatowych oraz dwie (tranzytowe) linie kolejowe: Szczecin Gł. – Angermünde i Szczecin Gł. – Pasewalk.

Na granicy z Niemcami działa pięć drogowych przejść granicznych: Rosówek – Rosow, Kołbaskowo – Pomellen, Lubieszyn – Linken, Dobieszczyń – Hintersee, Warnik – Ladenthin oraz dwa przejścia pieszo-rowerowe: Parkowo – Neurochlitz, Buk – Blankensee. Na Zalewie Szczecińskim znajdują się trzy porty morskie w: Nowym Warpnie, Policach i Trzebieży.

2. RYS HISTORYCZNY OBSZARÓW POWIATU POLICKIEGO – KALENDARIUM

Paleolit – ślady osadnicze w Sławoszewie, Stolcu

Liczne ślady osadnictwa od okresu mezolitu (8000–4500 p.n.e), m.in. w Bolkowie, Barniśławiu, Gunicach, Pilchowie, Przęsocinie, Sławoszewie, Stolcu, Uniemyślu, Rzędzinach, Moczyłach, Przylepie

Neolit – pojawienie się osadnictwa m.in. na terenie obecnej Jasienicy, Tatyni, Trzebieży, Warnołęki, Mścięcina, Barniśławia, Będargowa, Kamieńca, Kurowa, Przecławia, Siadła Dolnego, Stobna, Ustowa

Okres kultury łużyckiej – osadnictwo na terenie Siadła Górnego i Dolnego oraz Kamionki, Karwowa, Kołbaskowa, Kurowa, Przecławia, Barniśławia, Smolęcina, Stobna i Kamieńca

Wczesne średniowiecze – osadnictwo słowiańskie – grody: w Karsznie, Mścięcinie, Łęgach, Jasienicy, Siadle Górnym i Dolnym, prawdopodobnie także

¹³ Informacje na podstawie <http://policki.pl/>

w Stolicy, osady w: Przecławiu, Barnistawiu, Będargowie, Kamionce, Kołbaskowie, Przecławiu, Ustowie, Warzymicach

X w. – obszar zamieszkiwany przez słowiańskie plemię Wkrzan

XI w. – istnienie pierwszej wsi Mierzyn, zniszczonej w 1120

2 poł. XII w. – istnienie kasztelanii wkrzańskiej z ośrodkami w Przecławiu (Prenzlau) i Pozdawilku (Pasewalk), okolice Szczecina w ramach kasztelanii szczecińskiej Księstwa Pomorskiego

1191 – pierwsza wzmianka o wsiach Karowo (Karow), Siadło – od 1373 rozdzielone: Dolne (Nieder Zahden) i Górne (Hohenzahden)

XIII–XIV w. – lokacje wsi na prawie niemieckim w ramach działań osadniczych książąt pomorskich i nadań dla biskupstwa kamieńskiego, kościołów i klasztorów szczecińskich oraz augustianów z Tatyni; o średniowiecznym rodowodzie większości wsi regionu zaświadczać nadal układy ruralistyczne (wsie typu owalnicowego) i kościoły kamienne

1203 – w dokumentach pojawia się wzmianka o wsi Kamieniec (Schöningen)

1220 – pierwsze wzmianki w dokumentach o Będargowie (Mandelkow) jako wsi należącej do kościoła św. Jakuba w Szczecinie i Warzymicach (Klein Reinkendorf)

1240 – w dokumentach pojawiają się wsie Pargowo (Pargow), Przecław (Pritzlów), Ustowo (Güstow) oraz należącej do klasztoru cystersów w Kołbaczu wsi Przylep (Prillip)

1243 – pierwsza dokumentowa wzmianka o Barnistawiu (Barnimslaw) jako posiadłości cysterek szczecińskich, Kołbaskowie (Kolbitzow), Skarbimierzycach (Sparrenfelde) i Stobnie (Stöven)

1249 – pierwsze informacje o Policach (w pierwotnej lokalizacji na północ od grodu w Mścięcinie)

1260 – Barnim I sprowadza augustianów do Tatyni, lokuje na surowym pniu Police na prawie magdeburskim; pierwsza wzmianka o wsi Duchowo (Duchow; ob. część Polic)

1266 – Barnim I darowuje Bezrzecze (Brunn) kolegiacie Mariackiej w Szczecinie

1269 – pierwsza wzmianka o Dobrej (Daber) – jedna z czterech wsi gminy o rodowodzie słowiańskim; pierwsza informacja o kościele Mariackim w Policach, najstarszej świątyni regionu (budowana zapewne już przed 1260)

1276 – pierwsza wzmianka o Leśnie Górnym (Hohenleese) i Trzeszczynie (Trestin)

1277 – Barnim I nadaje Tanowo (Falkenwalde) augustianom

1278 – budowa kościoła w Policach

1281 – pierwsza wzmianka o Pilchowie (Polchow)

1280 – Kurów (Curow) pierwszy raz wymieniony w dokumencie księcia Ottona I

- 1282 – pierwsza wzmianka o wsi Trzebież (Ziegenort)
- 1283 – pierwsza wzmianka o książęcej wsi Dołuje (Neuenkirchen)
- 1284 – pierwsza wzmianka o Rzędzinach (Nassenheide), Buku (Böck) w związku z lokacją na prawie niemieckim
- 1285 – pierwsza wzmianka o Wołczkowie (Völschendorf)
- 1286 – pierwsza wzmianka o wsi Przęsocin (Neuendorf), kościele w Bezzreczu
- 1291 – w dokumentach wymieniony kościół w Przecławiu
- 1294 – w Policach istnieje już rada miejska i burmistrzowie
- 1295 – podział Pomorza na dwa księstwa, tereny ob. powiatu polickiego w granicach księstwa szczecińskiego; z terenami tymi związane są rody pomorskiej szlachty: Arnim (Rzędziny), Blankenburg (Stolec), Enckevort (Karszno), Ramin (Stolec, Rzędziny, Buk, Dobra, Bezzrecze), Wussow (Skarbimierzyce, Kurów, Pargowo, Ustowo)
- 1299 – wybudowanie kościoła w Jasienicy (Jasenitz)
- XIII w. – pierwsze wzmianki w dokumentach o majątku i wsi Grzepnica (Armenheide) należących do klasztoru św. Jana w Szczecinie, wsi Karszno, Rzędziny (Nassenheide), Stolec (Stolzenburg), Tatynia (Gobelenhagen, Hagen), Mierzyn (Möhringen), Bezzrecze (Brunn); budowa kościoła w Pilchowie
- XIV w. – pierwsza wzmianka o Warnołęce (Wahrlank), wsi należącej do szczecińskich cysterek
- 1301 – pierwsza wzmianka o osadzie Heckelwerk (zniszczona w czasie wojny 30-letniej, na jej miejscu od XVIII w. Siedlice)
- 1317 – pierwsza wzmianka dokumentowa o mieście Nowe Warpno
- 1321 – Police stają się własnością Szczecina, którą pozostaną do początków XIX w., co ogranicza rozwój gospodarczy miasta; pierwsza wzmianka o osadzie w Mścięcinnie (Messenthin)
- 1323 – w dokumentach pojawia się wieś Moczyły (Schillersdorf)
- 1332 – pierwsza wzmianka o wsi Smołęcín (Schmellenthin)
- 1328 – przeniesienie klasztoru augustianów do Jasienicy, budynek klasztorny po sekularyzacji dóbr przebudowany na posiadłość książęcą, następnie jako uposażenie Pedagogium Książęcego, siedziba gubernatora szwedzkiego, urząd domeny państwowej, mieszkania prywatne
- 1355 – pierwsza wzmianka źródłowa o Kurowie
- 1486 – pierwsza wzmianka o wsi rycerskiej Bobolin (Boblin)
- XVI w. – założenie Kościna (Köstin); istnieje folwark Ostoja (Schadeleben); samodzielnie funkcjonuje majątek Rajkowo (Klein Reinkendorf Gut)

1534 – wprowadzenie luteranizmu jako religii panującej w Księstwie Pomorskim powoduje sekularyzację dóbr kościelnych, stanowiących znaczny procent dóbr w regionie, powstają domeny książęce, które później będą domenami państwowymi szwedzkimi i pruskimi

1597 – założenie osady Myślibórz Wielki (Gross Mutzelburg)

XVII w. – funkcjonowanie dymarek do przetwórstwa rudy darniowej w Drogoradzu (Hammer); budowa kościoła w Tatyni

1630–1648 – wojna 30-letnia na terenach Pomorza, w trakcie której duże zniszczenia, m.in. praktycznie całkowite zniszczenie Przęsocina, Wąwelnicy, Będargowa i Mierzyna, zniszczenia w Buku, Rzędzinach, Jasienicy, Pargowie

1648 – w wyniku układu kończącego wojnę 30-letnią tereny ziemi polickiej wchodzą w skład państwa szwedzkiego

1658 – w Policach działa zaledwie 5 rzemieślników, miasto pozostaje ośrodkiem głównie rolniczym (m.in. uprawy chmielu)

Ok. 1670 – założenie osady Grzepnica (Armenheide)

Po 1678 – budowa umocnień twierdzy nowowarpieńskiej

1692 – wielki pożar pustoszy Nowe Warpno

1697 – budowa budynku obecnego ratusza w Nowym Warpnie

XVIII w. – informacje o istnieniu folwarku Zalesie (Sonnenwald) należącego do majątku Rzędziny

1700–1721 – wojna północna przynosi kolejne zniszczenia w regionie i zarazę, powodując m.in. wyludnienie Stolca

1720 – w wyniku pokoju w Sztokholmie Szwecja odstępuje tereny wokół ujścia Odry (w tym tereny obecnego powiatu polickiego) państwu pruskiemu

1721 – budowa pałacu z założeniem parkowym w Stolcu

1731–1735 – budowa kościoła w Stolcu fundacji Jürgena Berndta von Ramin

1749 – założenie wsi kolonizacyjnych Niekłończycza (Königsfelde) i Uniemyśl (Wilhelmsdorf) (według innych źródeł w 1756)

2 poł. XVIII w. – zakładanie wsi w ramach tzw. kolonizacji fryderycjańskiej; w Jasienicy swoją letnią siedzibę ma księżna Elżbieta Brunswicka

1756–1763 – wojna 7-letnia, w Nowym Warpnie stacjonują wojska rosyjskie

1759 – bitwa szwedzko-pruska na wodach Zalewu Szczecińskiego w pobliżu Nowego Warpna

1767 – prawdopodobnie założenie Trzebieradza (Horst Försterei)

1769 – założenie osady Bartoszewo

1765 – po wyczerpaniu rudy osiedlenie w Drogoradzu 30 rodzin tkaczy

1776 – założenie wsi Stare Leśno (Altleese)

1777 – założenie wsi Brzózki (Altenhagen)

1782 – w Brzózkach powstaje folwark; „odbudowa” wsi Przęsocin; założenie wsi Siedlice (Zeidlitzfelde) – kolonizacja fryderycjańska

1784 – założenie majątku kolonizacyjnego w Dębostrowie (Damuster, Alt Damuster); powstanie osady Mszczuje (Moorbrück)

1787 – założenie osady Nowe Leśno

XVIII w. – założenie huty szkła w Hucie Gunickiej (Alt Glashütte) w ramach majątku grzecznińskiego (zaprzestanie produkcji w końcu XIX w.); powstanie wsi Karpino (Karpin), Nowa Jasienica (Neu Jasenitz)

1801–1828 – powstanie osady Nowy Dębostrów (Neu Damuster)

1806 – w Mierzynie pruskie dowództwo twierdzy szczecińskiej podpisuje kapitulację wobec oddziałów napoleońskich

1808 – usamodzielnienie się Polic jako ośrodka miejskiego od zależności od Szczecina

Ok. 1815 – założenie osady leśnej Poddymyń (Eichfeuer)

1816 – utworzenie powiatu Randow, w skład którego weszła większość miejscowości ob. powiatu polickiego, pozostałe znajdowały się w granicach powiatu Ueckermünde (Nowe Warpno, Warnołęka, Przęsocin); Police mają 1313 mieszkańców

1821–1822 – założenie wsi Rosówek (Kolonie Klein Rosso)

1826 – założenie majątku Lepino (Leppin)

Ok. 1830 – wybudowanie wiatraka koźlaka w Mierzynie

Poł. XIX w. – w majątku Dobra funkcjonuje cegielnia wytwarzająca 100 tys. dachówek i cegieł rocznie

2 poł. XIX w. – w Policach działa 155 mistrzów cechowych 33 specjalności; ponowne zasiedlenie Niekończycy

1862 – budowa pałacu w Leśnie Górnym; przeniesienie ze Szczecina do Polic Królewskiego Ewangelickiego Seminarium Nauczycielskiego

1864 – potwierdzone istnienie smolarni w Dobieszczynie (Entepöl)

1871 – Police liczą 3871 mieszkańców, w tym 21 katolików i 73 osoby wyznania mojżeszowego, a w Nowym Warpnie żyje 2047 osób (w tym 6 katolików, 9 Żydów)

1898 – budowa pałacu w Karsznie; budowa linii kolejowej Szczecin–Police–Jasienica

k. XIX w. – budowa portu żeglugi przybrzeżnej w Trzebieży

1904 – budowa sieci gazowej w Policach

1905 – 4303 mieszkańców Polic, 1883 w Nowym Warpnie

1905–1906 – doprowadzenie kolei do Nowego Warpna

1910 – wybudowanie linii kolejowej Police–Trzebież; budowa pałacu w Zalesiu (ob. nadleśnictwo)

1922 – założenie szkoły średniej w Policach (Bugenhagenschule) w miejsce seminarium nauczycielskiego

1928 – likwidacja okręgów dworskich; Sierakowo (Charlottenhof) będące dotąd częścią dóbr Leśna Górnego jako osiedle włączone do gminy Pilchowo

1929 – budowa nowego ujęcia wody dla Szczecina – stacja pomp i filtry w Pilchowie

1939 – budowa fabryki benzyny syntetycznej w Policach; likwidacja powiatu Randow – jednostki osadnicze przyłączone administracyjnie do Szczecina (m.in. Police), powiatu Ueckermünde (m.in. Jasienica, Tanowo) lub Greifenhagen

1940–1945 – na terenie powiatu funkcjonują liczne obozy jenieckie dla żołnierzy polskich, francuskich, holenderskich, belgijskich, radzieckich, internowanych żołnierzy włoskich, obozy pracy przymusowej i filie obozów koncentracyjnych dla ludności cywilnej (Police, Siadło Dolne)

1944–1945 – liczne niszczące naloty bombowe na fabrykę benzyny syntetycznej w Policach, w ich wyniku mocno zniszczona zostaje także wieś Siedlice

1945 – utworzenie obwodu weleckiego, od 1946 do 1975 funkcjonującego jako powiat szczeciński, w którego skład weszło 6 gmin wiejskich – Dołuje, Tanowo, Dobra, Kołbaskowo, Jasienica, Brzózki i 2 gminy wiejskie – Nowe Warpno, Police

1945 – powstanie w Stolcu (pałac), Kamieńcu (dwór), Dobieszczynie i Myśliborzu Wielkim strażnic Pomorskiej Brygady Wojsk Ochrony Pogranicza

1945 – podział Pilchowa między Szczecinem a ówczesnym powiatem weleckim

29.09.1945 – utworzenie „enklawy polickiej” wzdłuż zachodniego brzegu Odry, obejmującej m.in. Police, Jasienicę, Niekłończycę, Trzebież i Mścięcino – zamkniętego obszaru zarządzanego przez Armię Czerwoną – demontaż wyposażenia niemieckiej fabryki benzyny syntetycznej

11.1945 – uruchomienie przejścia granicznego w Kołbaskowie

25.09.1946 – ostateczna likwidacja enklawy polickiej, otwarcie terenów dla osadnictwa polskiego i przekazanie terenów fabryki benzyny syntetycznej pod zarządek polski

1948 – likwidacja gminy wiejskiej Brzózki (włączona do gminy Jasienica); powiat liczy 620 km²; Police liczą 2780 mieszkańców

1950 – w Policach mieszkają zaledwie 1444 osoby

1950 – utworzenie Spółdzielni Pracy Rybołówstwa Morskiego „Certa”, w której skład weszła działająca od 1946 r. spółdzielnia „Rybak” z Trzebieży

1951 – utworzenie Państwowego Ośrodka Wychowawczego w Policach dla dzieci greckich i macedońskich

1952 – uruchomienie miasteczka dziecięcego w Podgrodziu

1954 – reforma administracyjna na miejsce gmin wiejskich wprowadza 8 gromad – Będargowo, Brzózki, Dobra, Dołuje, Jasienica, Kołbaskowo, Tanowo i Trzebież

1955 – dwór w Ostoi przejmuje Wyższa Szkoła Rolnicza, odtąd (z przerwami) funkcjonuje jako siedziba uczelnianych ośrodków badawczych

1957 – powiat ma obszar 678 km²

1959 – utworzenie w Trzebieży Centralnego Ośrodka Żeglarskiego PZŻ, największej wówczas szkoły żeglarzy morskich w Polsce

1960 – likwidacja gromady Trzebież

1963 – powołanie rezerwatu przyrody „Jezioro Świdwie”

1965 – utworzenie rezerwatu przyrody „Kurowskie Błota”

Od 2 poł. I. 60. XX w. – budowa zakładów chemicznych w Policach – związane z nimi przeobrażenia gospodarcze miasta i regionu

1969 – rozpoczęcie produkcji w Zakładach Chemicznych „Police”

1972 – uruchomienie przejścia granicznego w Lubieszynie; likwidacja gromady Będargowo

1973 – ponowne utworzenie gmin – Dobra, Kołbaskowo, Nowe Warpno, Tanowo, Trzebież; Jasienica włączona do Polic; powiat ma obszar 665 km²

1973 – utworzenie rezerwatu przyrody „Wzgórze Widokowe nad Międzyodrzem” w pobliżu Siadła Dolnego

1975 – likwidacja powiatów

1976 – w ramach reformy administracyjnej zlikwidowany zostaje powiat, powstaje gmina Police, do której włączono gminy Trzebież i Tanowo

1976 – utworzenie rezerwatu przyrody „Kanał Kwiatowy” na starorzeczu Odry w pobliżu Siadła Dolnego

1978 – odbudowa XIII-wiecznego kościoła w Kamieńcu

1985–1986 – odbudowa kościoła w Bobolinie

1986–1991 – odbudowa XVI-wiecznego kościoła w Stobnie

1993 – utworzony zostaje Park Krajobrazowy Dolina Dolnej Odry, który obejmuje część obszarów gminy Kołbaskowo i utworzonych tu wcześniej rezerwatów przyrody; jest częścią Międzynarodowego Parku Dolnej Odry

1994–1996 – odbudowa kościoła w. Huberta w Karsznie

1995 – przekształcenie ZCh „Police” w spółkę akcyjną

1995 – remont dawnej chlewni w Bobolinie na klub wiejski

1996 – otwarcie samochodowego przejścia granicznego w Rosówku, a także dla pieszych i rowerzystów w Bobolinie

1997 – utworzenie Galerii Historycznej Polic, załączka planowanego muzeum regionalnego

1998 – ponowne utworzenie powiatów, do życia zostaje powołany powiat policki

2000 – remont pałacu w Leśnie Górnym

2001 – budowa składowiska odpadów komunalnych w Leśnie Górnym

2005 – w powiecie mieszka 73 441 osób; ponad połowa w miastach; pierwszy Jarmark Augustiański w Jasienicy promujący dziedzictwo kulturowe i historyczne regionu

2006 – utworzenie Galerii Historycznej przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Polickiej „Skarb”

2008 – odbudowa neoklasycystycznej kaplicy z 1 poł. XIX w. w Kościnie

2010 – uruchomienie muzeum prowadzonego przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Polickiej „Skarb”

3. ZASADNICZE CECHY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU

3.1. MIASTA

❖ **Nowe Warpno**¹⁴ – miasto założone około 1295 roku, lokowane na prawie magdeburskim, zmienionym później na lubeckie. Miasto położone było na wyspie (później półwyspie), o rozplanowaniu w kształcie elipsy (zgodnie z narysem wyspy), bez murów obronnych, z jedną drogą lądową prowadzącą przez groblę. Od średniowiecza podstawą rozwoju miasta był połów ryb, przetwórstwo i handel. W 1442 i 1555 roku miasto zostało zniszczone przez pożary. W końcu XV wieku rozpoczęto budowę gotyckiego kościoła. Do czasów wojny 30-letniej Nowe Warpno było w granicach Księstwa Pomorskiego.

Po 1648 roku miasto znalazło się na obszarze Pomorza Przedniego, przejętego przez Szwecję. Było to miasto nadgraniczne – wypadowe, w ramach scalanej wyspy, z czasem ufortyfikowane jednym pierścieniem umocnień. W 1697 roku, po kolejnym pożarze wzniesiono nowy, ryglowy ratusz.

Od 1720 roku Nowe Warpno weszło w skład państwa pruskiego; rozpoczął się intensywny rozwój miasta, wywołany nową akcją kolonizacyjną. W owym okresie powstał nowy kwartał zabudowy, między ratuszem a kościołem, przez co miasto składało się z sześciu pełnych bloków

¹⁴ Analiza na podstawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Nowe Warpno na lata 2008–2012, oprac. BDZ Szczecin, 2008.

zabudowy i trzech bloków obrzeżnych. W XVIII wieku miasto rozbudowało się w kierunku południowym (obecne Karszno), gdzie znajdowała się waga miejska i młyn. Gospodarka miejska opierała się na rybactwie i rolnictwie – z dzielnicą stodołą. Twierdza w Nowym Warpnie wykorzystywana była do 1806 roku, rozebrana około 1887 roku, a teren zniwelowano i zasypano fosę. Tereny, które w XVII i XVIII wieku stanowiły rezerwy miejskie zostały poddane parcelacji i zabudowane domami dwukondygnacyjnymi, ryglowymi lub murowanymi.

Na przełomie XIX/XX wiek odkryto walory krajobrazowe i klimatyczne miasta – powstaje kurort i ośrodek sportów wodnych. W latach 1896–1897 wybudowano linię wąskotorową na trasie Stobno – Glashütte, przebudowaną w latach 1905–1906 na linię normalnotorową i przedłużoną do Nowego Warpna. Oprócz funkcji rybackiej i handlowej, miasto stało się ośrodkiem wczasowym. W okresie międzywojennym kursowały promy do miejscowości położonych nad Zalewem Szczecińskim.

W wyniku II wojny światowej miasto uległo niewielkim zniszczeniom, ale w następnych dekadach – w wyniku zaniedbań – rozebrano prawie połowę historycznej zabudowy oraz linię kolejową.

Stare Miasto zachowało późnośredniowieczny układ urbanistyczny, z prostokątnym rynkiem, podział na kwartały z zabudową pierzejową oraz z siatką ulic dochodzących do brzegu półwyspu. Dominantami tego układu są: ryglowy, XVII-wieczny ratusz, posadowiony pośrodku rynku oraz późnośredniowieczny, ceglany kościół w zachodniej części miasta. Najpełniej zachowany zespół zabudowy miejskiej przetrwał w północnej pierzei ul. Warszawskiej, z domami ustawionymi szczytami do ulicy. Na uwagę zasługuje kilka zachowanych domów ryglowych, w tym dwa z przełomu XVIII/XIX (Pl. Zwycięstwa 3 i Kościelna 2), które zostały wpisane do rejestru zabytków. W ostatnich latach miasto i poszczególne budynki zostały poddane kompleksowej rewaloryzacji, z wyeksponowaniem ich historycznych walorów. Zespół staromiejski położony na końcu półwyspu tworzy czytelną sylwetkę, widoczną od północy z wód Zatoki Nowowarpieńskiej. W obrębie Karszna znajduje się ryglowy kościół z 1793 roku oraz zespół pałacowo-parkowy: rezydencja w stylu neorenesansu francuskiego, wzniesiona w 1898 roku.

- ❖ **Police**¹⁵ – miasto lokowane w 1260 roku (na prawie magdeburskim) przez księcia pomorskiego Barnima I. W tym 1269 roku był wzmiankowany kościół farny, a w drugiej połowie XIII wieku w pobliskiej Jasienicy osiedlił się zakon augustianów. Jednak już w 1321 roku Police utraciły prawa miejskie i zostały włączone w obręb Szczecina. W XIV-XV wieku była to niewielka osada mieszczańska, licząca około 500 mieszkańców, bez

¹⁵ Analiza na podstawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Police na lata 2019–2023, oprac. E. Wolender, 2019.

prawa budowy murów obronnych, ale ze skodyfikowanymi prawami i obowiązkami mieszczan polickich.

W 1808 roku Police stały się ponownie niezależnym ośrodkiem miejskim. W XIX wieku nastąpił znaczny rozwój rzemiosła, rozwijano infrastrukturę transportową (wodną, drogową i kolejową), powstała stocznia rzeczna, a liczba mieszkańców wzrosła z 1424 osób (1812 r.) do 4415 osób (1900 r.). Od początku XX wieku powstawały nowe budynki użyteczności publicznej: ratusz, kościół farny, szpital, szkoły. W 1938 roku rozpoczęto budowę fabryki benzyny syntetycznej, z przeznaczeniem na potrzeby armii niemieckiej. 15 października 1939 roku Police (wraz z sąsiednimi wsiami) zostały włączone w granice „Wielkiego Szczecina”. W czasie II wojny światowej na terenie Polic działały obozy pracy, w tym filia obozu koncentracyjnego Stutthof. W latach 1944–1945 miasto zostało znacznie zniszczone w wyniku nalotów alianckich na fabrykę benzyny syntetycznej. W 1946 roku miasto zostało przekazane administracji polskiej.

W niewielkim stopniu czytelny jest ogólny zarys średniowiecznego układu przestrzennego Polic, jedynie w rozplanowaniu ulic w rejonie wokół dawnego rynku starego miasta (obecnie Pl. Bolesława Chrobrego), pomiędzy ulicami: Grunwaldzką, Niedziałkowskiego, Rogową, Wojska Polskiego. Układ ten jest znacznie przekształcony, z incydentalnie zachowanymi fragmentami zwartej zabudowy pierzejowej. W rejonie ulic: Grzybowej, Robotniczej, Odrzańskiej zachowany zespół zabudowy wielorodzinnej z lat 30. XX wieku, o oryginalnej kompozycji przestrzennej.

Do najcenniejszych zabytków w ramach historycznego miasta Police należą: gotycka, ceglana kaplica z 1 poł. XIV wieku, stanowiąca relikwiarz dawnego kościoła mariackiego oraz neogotycki (ceglany, trzynawowy, wieżowy) kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, wzniesiony w 1894 roku, stanowiący dominantę w panoramie miasta, z przyległym terenem pocmentarnym – z lapidarium. Obecnie w granicach miasta Police znajduje się dawna wieś Jasienica, w której znajdują się dwa zabytki średniowiecznej, XIV-wiecznej architektury sakralnej: ruiny klasztoru augustianów oraz kościół pw. św. Ap. Piotra i Pawła.

Na obrzeżach Polic zachowały się ruiny dawnej fabryki benzyny syntetycznej z lat 30/40. XX w., stanowiące świadectwo XX-wiecznej myśli technicznej wykorzystanej w trakcie II wojny światowej.

3.2. WSIE

Na obszarze powiatu polickiego dominują (ok. połowa zasobu) **wsie o metryce średniowiecznej**, założone głównie w XIII wieku i rozlokowane w południowej części powiatu – w gminie Kołbaskowo i Dobra. Do najstarszych należą: Siadło Górne – 1203 r., Pargowo i Ustowo – 1240 r., Barnisław i Kołbaskowo – 1246 r., Mierzyn – 1261 r., Dobra – 1269 r.

Wsie XVII i XVIII-wieczne stanowią ok. ¼ zasobu i dominują tu wsie kolonizacyjne, lokowane w 2 połowie XVIII wieku, rozmieszczone głównie

w północnej części powiatu – obecny obszar gminy Police i Nowe Warpno. Z okresu kolonizacji fryderycjańskiej są m.in.: Brzózki – 1777 r., Niekończycza – 1749 r., Uniemyśl – 1756 r., Siedlice – 1782 r. Pozostałą część stanowią wsie, folwarki, osady i wybudowania **założone w XIX wieku**, rozlokowane na całym obszarze powiatu polickiego, z czego najwięcej (ok. 35%) jest na terenie gminy Police.

We wsiach średniowiecznych dominują dwa typy układów przestrzennych. Są to owalnice oraz ulicówki (i inne wsie liniowe), które w stanowią około 70% całości w tej grupie. **Wsie owalnicowe** rozplanowane są wokół nawsia, z centralnie posadowionymi kościołami oraz zwartymi pierzejami zabudowy zagrodowej. Do najciekawszych należą: Mierzyn i Wołczkowo (gm. Dobra), Będargowo, Kamieniec, Stobno i Warzymice (gm. Kołbaskowo). Z czasem część historycznych układów zostało rozbudowanych w formy wielodrożne, ale z czytelnym, pierwotnym zarysem owalnicy. Średniowieczne **ulicówki** były często przekształcane, głównie w wyniku lokacji dużych zespołów dworsko-folwarcznych – np.: Bezrzecze i Dobra (gm. Dobra), Kurów i Moczyły (gm. Kołbaskowo).

Na terenie powiatu polickiego występują także wsie w typie **okolnicy** (Przęsocin i Tanowo – gm. Police), wsie **zaułkowe** (Barnisław, Kołbaskowo, Pargowo) oraz **widlicowe** (Wartołęka, Trzuszczyn), które zostały w większości przekształcone w układy wielodrożne.

W grupie wsi lokowanych w XVII i XVIII wieku dominują (ok. 50 % z tego okresu) **ulicówki kolonizacyjne**, o regularnych układach, z szeroko rozsuniętymi pierzejami (dodatkowo rozdzielonymi alejami i szpalerami) oraz zabudową zagrodową. Pierwotne kompozycje przestrzenne są w pełni czytelne we wsiach: Brzózki (gm. Nowe Warpno), Niekończycza, Siedlice i Uniemyśla (gm. Police). Z tego okresu pochodzi kilka **założeń dworsko-folwarcznych** (np. Leśno Górne, gm. Police), czy też folwarków (np. Płochcin, gm. Dobra, Dobieślów, gm. Nowe Warpno). XVIII-wieczną metrykę mają także dwie **osady leśne**: Mszczuje, gm. Nowe Warpno i Witorza, gm. Police – z ryglową, zabytkową zabudową.

W najmłodszej, XIX-wiecznej kategorii wsie i osady mają trzy formy przestrzenne. Są to **założenia liniowe** (ulicówki, rzędówki, łańcuchówki – w tym z zespołami dworsko-folwarcznymi), np. Grzepnica, gm. Dobra, Rajkowo i Rosówek, gm. Kołbaskowo, Zalesie, gm. Police. Drugą grupę stanowią niewielkie **założenia folwarczne**, związane z miejscowymi majątkami, np.: Bolków, (gm. Dobra), Ostoja (gm. Kołbaskowo), Maszkowo (gm. Nowe Warpno). Trzecia grupa to **jednodworcze** wybudowania (np. Gosienica, gm. Nowe Warpno) oraz leśniczówki (np. Mazańczyce i Podbrzezie, gm. Police).

W obrębie wsi średniowiecznych głównymi dominantami architektoniczno-historycznymi są **kościóły**, lokowane z reguły pośrodku układów przestrzennych - na nawsiach. W tej grupie wyróżniają się XIII-wieczne (i z pocz. XIV w.) kościoły kamienne, wzniesione z kwadr granitowych, należące do kręgu sztuki romańskiej i wczesnego gotyku. Działki kościelne (pierwotne cmentarze) wygodzone są kamiennymi murami z bramkami. Kościoły te

występują w południowej-zachodniej i przyodrzańskiej części powiatu polickiego. – np. Mierzyn i Wołczkowo (gm. Dobra), Barnisław, Będargowo, Kołbaskowo (gm. Kołbaskowo). Kilka kościołów jest nieużytkowanych, w stanie ruiny (Karwowo, Moczyły, Pargowo i Smolęcín), a z kościoła w Warzymicach zachowały się jedynie fundamenty.

Pojedyncze, murowane (kamienne i ceglane) kościoły wzniesione zostały w różnych okresach historycznych i różnej stylistyce: późnogotyckie (np. Bobolin i Stobno - gm. Kołbaskowo) i barokowe (Stolec, gm. Dobra i Trzebież, gm. Police), XIX-wieczne, neostylowe (np. Kościno – gm. Dobra).

W krajobrazie wsi wyróżnią się również cztery kościoły ryglowe, wzniesione w XVII wieku (Tatynia – gm. Police) i XVIII wieku (Karszno i Warnołęka, gm. Nowe Warpno, Niekłończyca – gm. Police).

Drugą grupę dominant przestrzennych stanowią **zespoły rezydencyjno-folwarczne**, złożone z dworów lub pałaców (np. Karszno, Stolec, Trzebieradz), rozległych założeń parkowych (np. Kościno, Rzędziny, Stolec) i podwórz folwarcznych z koloniami robotników folwarcznych (np. Kamieniec, Rzędziny, Skarbimierz, Stolec).

Na obrzeżach wsi znajdują się XIX-wieczne **cmentarze ewangelickie**, z historycznymi elementami sepulkralnymi; obecnie w większości zaadaptowane na komunalne nekropolie. W krajobrazie wsi wyróżniają się również obiekty o charakterze **przemysłowym**: (np. wiatrak w Mierzynie, budynki infrastruktury kolejowej w Trzebieży i Uniemyślu oraz liczne trafostacje wieżowe), **budynki publiczne** (np. szkoły - w Bobolinie, Brzózkach, Trzebieży, Wołczkowie, gospody - w Brzózkach, Wołczkowie).

Zabudowa wiejska o charakterze zagrodowym z koloniami mieszkalnych budynków pofolwarcznych oraz wolnostojącymi domami. Dominują budynki murowane, wzniesione w okresie 4 ćwierć XIX – I. 30. XX w. Sporadycznie zachowały XIX-wieczne się budynki ryglowe, np. plebania w Trzebieży, leśniczówka w Witorzy, chałupy w Tanowie, domy w Trzebieży i Drogoradzu.

3.3. ZABYTKI RUCHOME

Znajdujące się na terenie powiatu polickiego zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego zostały zinwentaryzowane (w l. 60.-80. XX w., a także w 2000 i 2009 roku) i włączone do wojewódzkiej ewidencji konserwatorskiej. Zbiór kart ewidencyjnych zabytków ruchomych, przechowywany w zasobach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie, obejmuje 181 obiektów z terenu powiatu polickiego. Do rejestru zabytków wpisane są 53 zabytki.

Zdecydowana większość zabytków stanowi wyposażenie sakralne 19 tutejszych kościołów. Brak wyposażenia - istniejących przed 1945 rokiem – odnotowano w 9 kościołach (najwięcej w gm. Kołbaskowo, gdzie cztery dawne świątynie są obecnie w stanie trwałej ruiny, a dwa obiekty współcześnie odbudowano ze stanu ruiny).

Najliczniej reprezentowane są ołtarze (10 obiektów), ambony (9 obiektów), organy i prospekty organowe (8 obiektów), dzwony (22 obiekty),

świeczniki i aparaty kościelne (31 obiektów). Mniej liczne grupy obiektów to chrzcielnice (6), rzeźby (9), obrazy sztalugowe (3), epitafia (2). Przeważają pojedyncze obiekty nie tworzące jednorodnych i kompletnych zespołów wyposażenia.

Pod względem cech stylowych, najwcześniejsze zachowane na terenie powiatu polickiego obiekty, pochodzą z późnego gotyku, renesansu i baroku. Zabytki XIX-wieczne i z pocz. XX wieku to głównie neostylowe wyroby rzemiosła artystycznego. Najcenniejsze dzieła: późnogotyckie i barokowe rzeźby oraz epitafium - pochodzące z Dobrej i Wołczkowa - zostały w latach 80. XX wieku przeniesione do Muzeum Diecezjalnego w Szczecinie.

Na terenie powiatu polickiego najcenniejszą grupę obiektów stanowią barokowe **ołtarze**, datowane na 1 poł. XVIII w., o architektonicznych, 1-kondygnacyjnych nastawach, zdobionych wysokiej klasy snycerską dekoracją ornamentálną i figuralną – zachowane w kościołach w Buku, Dobrej, Mierzynie, Wołczkowie, Kołbaskowie i Nowym Warpnie. Wśród nich oryginalnością formy wyróżniają się dawne ołtarze ambonowe w Buku (z 1730 r.) i Dobrej (z 1727 r.), przy czym ten ostatni jest zdekompletowany (bez baldachimu, z korpusem ambony ustawionym osobno w prezbiterium). Ołtarz w Buku wykonał rzeźbiarz śląski Erhard Löffler, twórca, nieistniejącego już dziś, monumentalnego ołtarza głównego w szczecińskiej katedrze. Retabula w Kołbaskowie, Mierzynie, Nowym Warpnie, ujęte uszakami utworzonymi z wici akantu, zachowały oryginalne malowidła. Ołtarze późniejsze, datowane na 2 poł. XIX wieku, charakteryzuje skromniejsza forma artystyczna: nawiązująca do baroku w Niekończycy, Tatyni i Będargowie, neogotycka w Wąwelnicy.

Znajdujące się w kościołach powiatu polickiego **ambony** powstały w okresie od ok. poł. XVII w. do pocz. XX wieku. W większości ich korpusy zdobione są malowanymi płycinami z wizerunkami czterech ewangelistów.

Wczesnobarokową formę prezentują obiekty z Nowego Warpna, Tanowa i Wąwelnicy. Na 1 poł. XVIII wieku datowane są kazalnice z Dobrej (pierwotnie integralna część ołtarza) i Mierzyna. Ta ostatnia o zachowanej całościowej formie kompozycyjnej (z zapleckiem, baldachimem i balustradą schodów). Przerobione w 2 poł. XIX w. i pocz. XX wieku zabytki z Będargowa, Wołczkowa i Tatyni prezentują neobarokową formę stylową.

Na omawianym terenie zachowały się zaledwie dwa **epitafia** (trzęcie, datowane na 1709 rok, poświęcone pamięci Theophilusa Michaelisa, zostało w l. 90. XX wieku przeniesione z kościoła w Buku do szczecińskiej archikatedry).

In situ eksponowane jest, wyrzeźbione w piaskowcu, epitafium majora Ottona Gustawa von Lepel, zmarłego w 1739 roku, z tablicą inskrypcyjną ujętą w bogate obramienie z panoplii (kościół w Buku). Drugie epitafium o architektonicznej formie, znajduje się w kościele w Dobrej, wykonane po 1729 roku dla upamiętnienia Bogisława Ernsta von Ramin (z niezachowaną niestety tablicą inskrypcyjną).

Rzeźby - jako osobne dzieła sztuki - znajdują się w Tanowie, Nowym Warpnie (przedstawienia aniołów chrzcielnych charakterystyczne dla barokowej sztuki protestanckiej) i w Jasienicy (rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego

na belce tęczowej prezbiterium). W Mierzynie trzy rzeźby pełnoplastyczne, wieńczące pierwotnie ołtarz, są obecnie eksponowane w prezbiterium jako osobna grupa kompozycyjna.

Historyczne **obrazy** tablicowe stanowią integralną część nastaw ołtarzowych i ambon, odrębnymi malowidłami są trzy dużych rozmiarów płótna olejne z przedstawieniami o tematyce biblijnej. Dwa z nich zachowały się w Nowym Warpnie. Są to: barokowe przedstawienie *Sąd Ostateczny* (XVIII/XVIII w.) oraz *Chrystus nauczający na Pustyni* (2 poł. XIX w.). Wyróżniający się znacznymi walorami artystycznymi obraz z kościoła w Jasienicy *Chrystus u Marii i Marty*, wykonał w 1858 roku Otto Heyden, profesor berlińskiej Akademii.

Usytuowane w zachodniej części wnętrza kościelnych **empory muzyczne** mają proste formy, w większości o płycinowych, stolarskich balustradach, bez dekoracji lub o stylizowanych motywach geometrycznych. W Wołczkowie deskowe płyciny empory zawierają oryginalne inskrypcje niemieckie (cytaty biblijne). Na tym tle wyróżnia się kompozycja barokowej balustrady empory organowej kościoła w Mierzynie, z wiodącym motywem kręconych kolumnienek (w ażurowej części środkowej) i obrazami emblematycznymi w płycinach bocznych.

Usytuowane pośrodku empor XIX-wieczne prospekty organowe mają formy neogotyckie (Będargowo, Wołczkowo), neorenesansowe (Przęsocin) lub neoklasycystyczne (Bezzecze, Nowe Warpno). Organy w miejscowościach Bezzecze, Będargowo, Mierzyn, Nowe Warpno, Przęsocin, Trzebież, Wąwelnica, Wołczkowo zostały zinwentaryzowane na odrębnym wzorze kart zabytku – instrumentu muzycznego.

Cennymi zabytkami ludwisarstwa pomorskiego są **dzwony**, na terenie powiatu polickiego dość licznie reprezentowane. Najstarsze renesansowe i barokowe spżowowe odlewy zachowały się w kościołach w Policach (z 1689 r.), Mierzynie (z 1644 r.), Barnstawiu (z 1708 r.), Kołbaskowie (z 1672 i 1707 r.) i Warnołęce (z 1727 r.). Z działającej około poł. XIX wieku szczecińskiej firmy ludwisarskiej Carla Vossa pochodzą dzwony w Bezzeczu, Będargowie, Dobrej, Kołbaskowie, Niekłóńczycy, Nowym Warpnie i Polic.

Dużą grupę zabytków stanowią metalowe **wyroby rzemiosła artystycznego** służące do sprawowania liturgii (świeczniki ołtarzowe, kielichy, pateny, monstrancje, misy chrzcielne), pochodzące z różnych okresów stylowych, w większości datowane na 2 poł. XIX wieku o neostylowych formach.

Po 1945 roku nie przetrwało żadne z bogatych niegdyś w ruchomalia wyposażenia dworów i pałaców powiatu polickiego. W pałacach w Brzózkach, Stolcu, Karsznie zachowały się elementy dawnych wystrojów sztukatorskich elewacji i wnętrza. W ewidencji konserwatorskiej zabytków ruchomych odnotowana jest jedynie dekoracja stiukowa z herbem rodu von Ramin, zdobiąca tympanon fasady pałacu w Stolcu.

Na cmentarzu przykościelnym w Stolcu znajduje się unikatowy na terenie województwa zachodniopomorskiego klasycystyczny **pomnik** nagrobny właściciela tutejszego majątku ziemskiego Jürgena Berndta von Ramin z 1793 roku o dużej wartości artystycznej.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisana jest też jako zabytek techniki **pompa uliczna** (z 2 poł. XIX w.) usytuowana w Nowym Warpnie przy budynku ratusza.

Zestawienie ilościowe zabytków ruchomych z terenu powiatu polickiego – stan: lipiec 2020

W zestawieniu pominięto obiekty zaginione oraz przekazane do depozytu.
(w nawiasach podano obiekty wpisane do rejestru zabytków)

GMINA	ołtarze	Ambony	chrzcielnice	obrazy sztalugowe	rzeźby/epitafia	organy i prospekty	dzwony	świeczniki/apa raty kościelne	Inne (zabytki techniki)
GM. DOBRA	5 (4)	4 (3)	1 (1)	0	6 (6)	4 (2)	3 (1)	12 (4)	0
GM. KOŁBASKOWO	2 (2)	1 (1)	3 (0)	0	0	1 (1)	5 (3)	6 (2)	0
GM. NOWE WARPNO	1 (1)	1 (1)	1 (0)	2 (2)	1 (1)	1 (0)	4 (1)	4 (1)	1 (1)
GM. POLICE	2 (0)	3 (1)	1 (0)	1 (1)	4 (2)	2 (0)	10 (7)	9 (2)	2 (2)
RAZEM	10 (7)	9 (6)	6 (1)	3 (3)	11 (9)	8 (3)	22 (12)	31 (9)	3 (3)

W 2014 roku Wydział Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie zrealizował program *Poprawa bezpieczeństwa zabytków sakralnych w powiecie polickim*, którego celem było zabezpieczenie przed kradzieżą zabytkowych wyposażań kościołów na terenie całego powiatu. W ramach projektu, sprawdzono rzeczywisty stan zabytków ruchomych, a porównanie z zapisami w ewidencji konserwatorskiej wykazało brak 27 obiektów. Zostały one zarejestrowane jako poszukiwane w bazie utraconych zabytków Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Fotografie wszystkich zaginionych dzieł zamieszczono też w publikacji autorstwa M. Łuczaka *Utracone zabytki sakralne powiatu polickiego*, przekazanej policjantom KPP Police, proboszczom, pracownikom służby konserwatorskiej, urzędów gmin i starostwa. Już po wydaniu katalogu, w 2015 roku odnalazły się dwa obiekty (w tym barokowy dzwon z Kołbaskowa, datowany na 1672 rok, wpisany do rejestru zabytków). Jednocześnie w kościołach, w obecności księży proboszczów, przeprowadzono kontrolę zabezpieczenia antywłamaniowego i przeciw-pożarowego (we współpracy z Komendą Powiatową Straży Pożarnej w Policach).

Przy zabytkach ruchomych systematycznie prowadzone są prace konserwatorskie pod nadzorem WUOZ w Szczecinie i przy udziale dofinansowań zewnętrznych. W początku lat 90. XX w. wykonano kompleksową konserwację wyposażenia kościoła w Mierzynie (ołtarz, ambona, balustrada empory

muzycznej). W latach 2015–2018 renowacji poddano zabytkowe organy w Przęsocinie, Bezzeczu i Wołczkowie (wraz z emporami organowymi), ambony w Będargowie, Wąwelnicy i Wołczkowie. W 2020 roku ukończono prace renowacyjne przy wyposażeniu kościoła w Nowym Warpnie (ołtarz główny, ambona, empora chórowa, fasety stropu), przygotowany jest też program prac konserwatorskich wyposażenia kościoła w Buku (ołtarz, epitafium).

3.4. DZIEDZICTWO ARCHEOLOGICZNE

Zabytki kultury materialnej, jakie stanowią stanowiska archeologiczne są cennym składnikiem krajobrazu kulturowego powiatu polickiego, odzwierciedlają fazy (etapy) pradziejowego dziedzictwa. W ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski i badań ratunkowych w trakcie budowy dróg zewidencjonowano na terenie powiatu kilkadziesiąt stanowisk, które datowane są od epoki kamienia po czasy nowożytne. Są to w większości osady, obozowiska, cmentarzyska oraz punkty i ślady osadnicze. Na szczególną uwagę zasługują zabytki archeologiczne posiadające własne formy terenowe, tj. grodziska (np. Police, Siadło Dolne, Tanowo) i kurhany (w Dobrej). Dla stanowisk archeologicznych wyznaczone są strefy ochrony (W.I, W.II, W.III), które waloryzują i wartościują poszczególne stanowiska i określają zasady ochrony.

3.5. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Ziemia policka jest miejscem posiadającym swoisty klimat (*genius loci*), wynikający zarówno z położenia geograficznego, środowiska naturalnego, jak i z zjawisk i wydarzeń historycznych, które miały tu miejsce, a także z zasobu istniejących zabytków oraz postaci historycznych związanych z regionem od średniowiecza po czasy współczesne, w tym:

- historia terenów ściśle związanych z rodzimą dynastią książęcą Gryfitów – istnienie w przestrzeni powiatu obiektów, wydarzeń i legend związanych z rodem (widoczne m.in. w opublikowanych w ostatnich latach „Legendach Ziemi Polickiej” Mirosława Wacewicza, czy wcześniejszych opracowaniach, np. W. Łysiaka „Dawny humor ludowy Pomorza Zachodniego” czy, A. Malejki, „Wyśniony skarb. Podania legendy i baśnie o Szczecinie”);
- historia ziem pogranicznych – doświadczanych najazdami, rozdartych między Brandenburgią a Szwecją; ziemia policka była świadkiem wielu wojen, których rezultatem były nie tylko pożary i zniszczenie tkanki zabytkowej wielu ośrodków, ale także zmiany w świadomości ludzi, zamieszkujących te ziemie, niejednokrotnie wyrażające się destrukcją więzi rodzinnych i solidarności rodowej;
- nazewnictwo historyczne zachowane w wielu nazwach miejscowości i obiektów geograficznych oraz przekazach legendarnych;
- dzieje rodów pomorskich związanych z miejscowościami regionu: von Arnim, Blankenburg, Ramin czy Wussow (np. tradycja ogrodu Elisabeth von Arnim z Rzędzin; legenda o rycerzach-rozbójnikach z Kurowa);

- losy robotników obozów pracy przymusowej podczas II wojny światowej – więźniów różnej narodowości;
- zjawiska przybliżające: tradycje tworzone przez polskich mieszkańców regionu – np. „Odpusty Leśne” organizowane od 1985 roku w Trzebieży; średniowiecznej kultury – organizowany od kilkunastu lat „Jarmark Augustiański” w Jasienicy, nawiązujący do funkcjonowania tam zakonu, który był posiadaczem znacznej części wsi w regionie i przyczynił się do jego rozwoju w średniowieczu,
- tradycje skupiska osadnictwa apatrydów greckich i macedońskich skupionych wokół POW w Policach.

Tradycje regionu prezentuje Galeria Historyczna Polic w Miejskim Ośrodku Kultury kierowana i urządzona przez Jana Maturę. Szeroko prowadzona działalność edukacyjna z udziałem zarówno historyków, jak i pasjonatów historii z terenu Powiatu Polickiego znajduje swoje odbicie m.in. w blogu historycznym: www.polic750.blogspot.com.

Dziedzictwo niematerialne znajdujemy także w zbiorach Muzeum Historycznego „Skarb” w Policach prowadzonego przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Polickiej „Skarb” na terenie dawnej fabryki benzyny syntetycznej Hydrierwerke Pölitz AG. Wystawa w muzeum jest poświęcona historii Polic, dawnej fabryki oraz obozów, których więźniowie pracowali przymusowo w fabryce. Zbiory obejmują szereg archiwaliów i zdjęć, dokumentujących skomplikowaną historię regionu.

Do swoich zadań ochronę i promowanie dziedzictwa kulturowego regionu wpisało także założone w 2003 Stowarzyszenie Ziemi Warpieńskiej ze Stanisławem Krzywickim na czele. Historię regionu zajmuje się również Grupa Rekonstrukcji Historycznej „549. Volksgrenadier-Division”.

4. REJESTR ZABYTKÓW

Z terenu powiatu polickiego w rejestrze zabytków nieruchomych znajduje się 86 wpisów¹⁶, które obejmują: budynki (po obrysie), zespoły zabudowy oraz obszary (układ urbanistyczny, założenia parkowe, cmentarze z ogrodzeniami i elementami sepulkralnymi). Z uwagi na niewielką powierzchnię powiatu, obiekty wpisane do rejestru zabytków stanowią tylko ok. 3% wszystkich zabytków w woj. zachodniopomorskim. Najwięcej zabytków znajduje się w gminie Kołbaskowo (31), wyraźnie mniej w gminach Dobra (23) i Police (19), a najmniej w gminie Nowe Warpno (13) – czyli w północnej części powiatu.

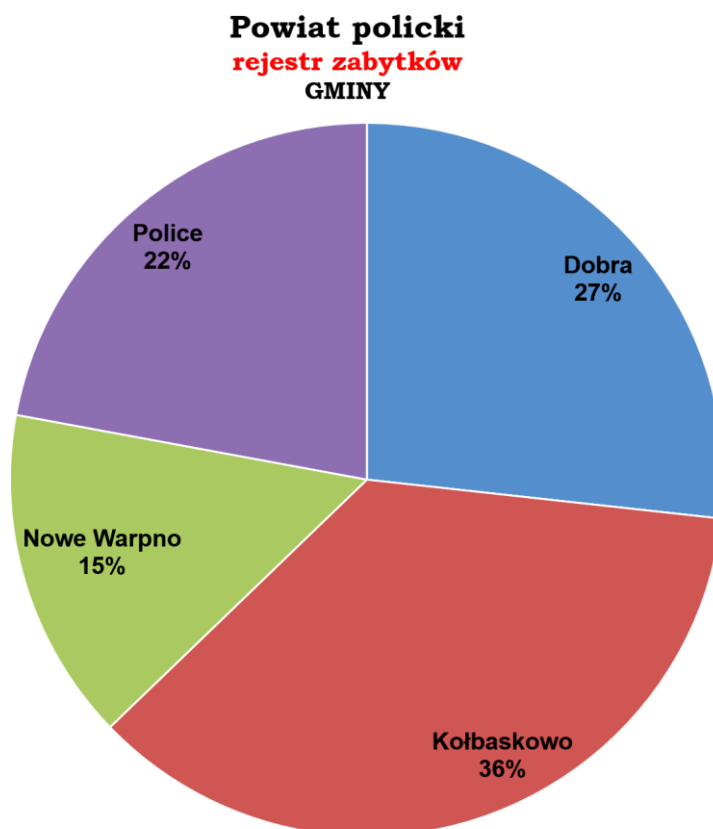
Najstarsze wpisy do rejestru zabytków pochodzą z 1956 roku i dotyczyły kościołów w: Buku, Warzymicach (obecnie zachowane tylko fundamenty), Kołbaskowie, Będargowie, Dobrej, Mierzynie, Moczyłach (ob. ruina), Siedle Górnym (nie istnieje), Wołczkowie, Karwowie (ob. ruina) oraz ratusz i układ urbanistyczny w Nowym Warpnie.

¹⁶ Stan na 30.06.2020 r. – na podstawie oficjalnej strony internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie: <http://wkz.bip.alfatv.pl/strony/11.dhtml>

Obiekty wpisane do rejestru zabytków mają, niejednokrotnie, więcej niż jednego właściciela, co wymaga szczególnej uwagi, ze względu na konsekwencje prawne w zakresie odpowiedzialności za dbałość o zabytek. Organem reprezentującym Skarb Państwa w sprawach gospodarowania nieruchomościami, wykonującym zadania z zakresu administracji rządowej jest Starosta. Wykonuje w imieniu Skarbu Państwa uprawnienia właścicielskie (Ustawa o gospodarce nieruchomościami D.U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 ze zmianami).

Powiat Policki jest współwłaścicielem rejestrowego cmentarza w Stolcu wraz z pomnikiem J. von Rammin; jednej z działek parku w Bezzeczu (w pasie ruchu drogowego).

Obecnie trwa procedura wyjaśniania stanu własności jednej z działek parku w Karsznie oraz udziału w budynku mieszkalnym w zespole kolejowym w Trzebieży.

Największą kategorię (34 %) stanowią obiekty sakralne, w zdecydowanej większości użytkowane kościoły oraz ruiny klasztoru w Jasienicy i kaplica po kościele maryjnym w Policach. Cztery kościoły są nieużytkowane, w stanie postępującej ruiny (Karwowo, Moczyły, Pargowo i Smolęcín), a kościół w Siadle Górnym nie istnieje (na tym miejscu jest nowa zabudowa) i winien być wykreślony z rejestru zabytków.

Drugą kategorię stanowią cmentarze (24%), będące głównie przykościelnymi, średniowiecznymi nekropoliami z ogrodzeniami, bramkami i dzwonniami. Dwa wpisy obejmują otoczenie zabytkowego kościoła w Trzebieży i klasztoru

w Jasienicy. Do rejestru zabytków wpisano także dwa, XIX-wieczne cmentarze ewangelickie (Dołuje i Siadło Górne)

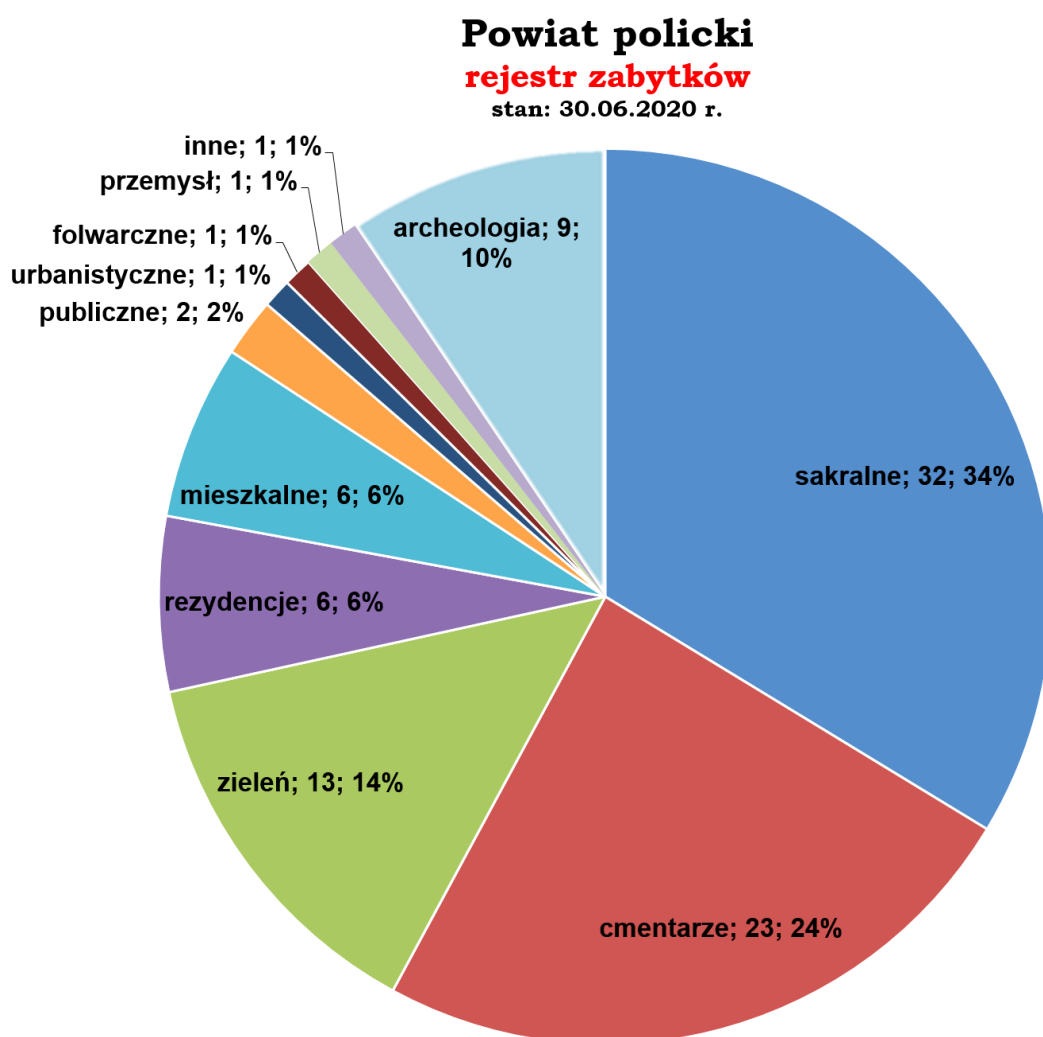
Kolejną kategorią są parki podworskie (14%), stanowiące element kompozycji rezydencjonalno-folwarcznej lub tylko zachowane założenie krajobrazowe.

Sześć procent wpisów do rejestru zabytków dotyczy obiektów rezydencyjnych (2 dwory i 6 pałaców) oraz budynków mieszkalnych (3 domy, plebania, leśniczówka i chałupa)

Pojedynczymi wpisami do rejestru zabytków objęto obiekty z kategorii: publiczne (ratusz i poczta w Nowym Warpnie), urbanistyczne (Nowe Warpno), folwarczne (rządcówka w Bobolinie), przemysł (wiatrak w Mierzynie), inne (dzwonnica w Będargowie).

W rejestrze zabytków jest 9 stanowisk (wpisów) archeologicznych, które dotyczą form terenowych. Są to grodziska (Police, Siadło Dolne, Tanowo, Kamieniec), osady (Bezzecze i dwa w Dobrej) oraz dwa cmentarzyska kurhanowe w Dobrej.

Obecnie trwa ustalanie czy Powiat Policki jest w jakiegokolwiek części właścicielem rejestrowych zabytków archeologicznych.

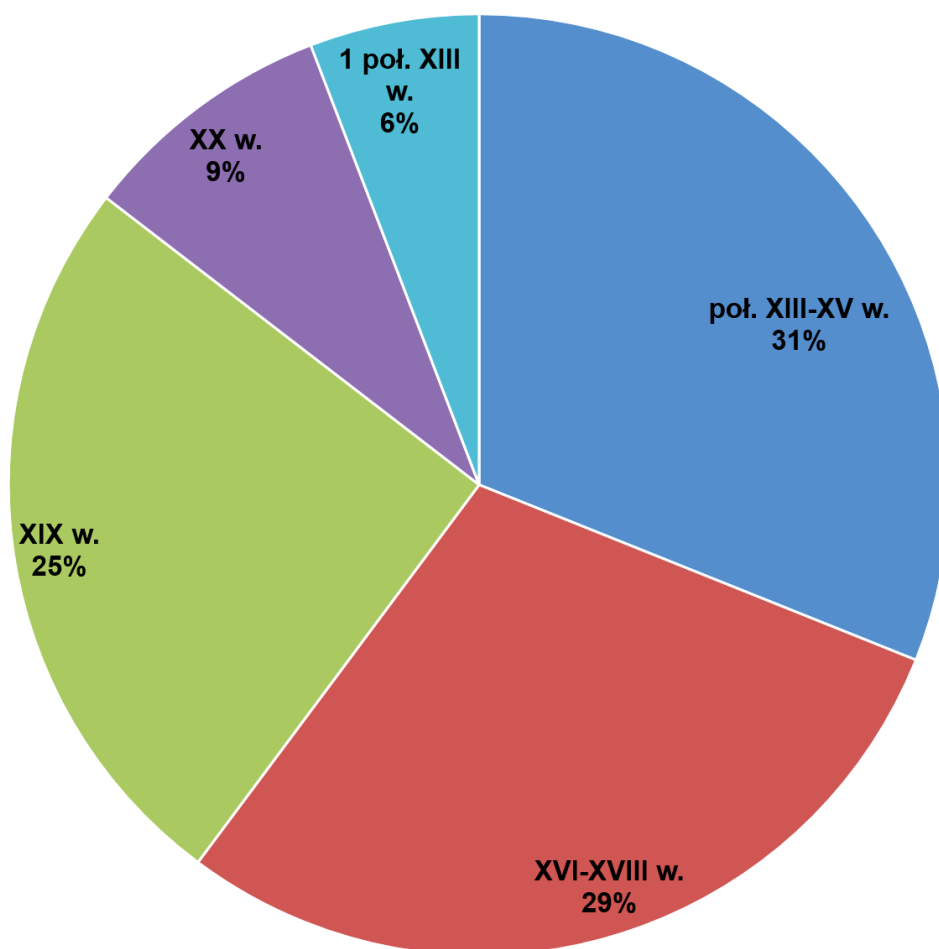
W sensie chronologicznym największą grupę (31 %) stanowią obiekty datowane na okres 2 poł. XIII – XV wiek. Są to budynki sakralne (kościół, klasztor) oraz obiekty przykościelne (cmentarze, bramki), a także układ starego miasta w Nowym Warpnie.

Drugą grupę, o podobnej skali (29%), stanowią obiekty z okresu XVI-XVIII wiek. Są to: kościoły (w tym ryglowe), cmentarze przykościelne, ratusz w Nowym Warpnie zespoły pałacowo-parkowe oraz domy.

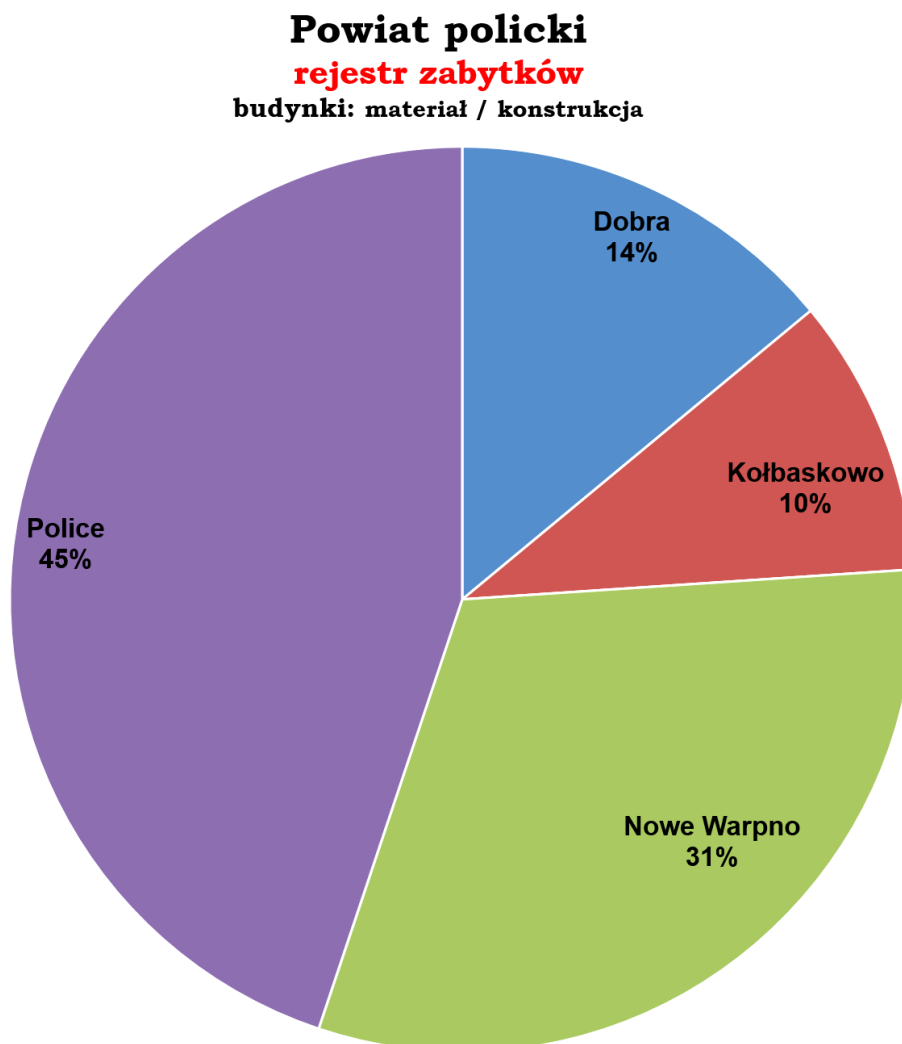
Trzecia grupa obejmuje obiekty XIX-wieczne (ok. 25%) i jest typologicznie zróżnicowana. Z tego okresu pochodzą zespoły dworsko-parkowe, cmentarze przykościelne i polne, kościoły, budynki folwarczne oraz domy (w tym pastorkówka i leśniczówka) i budynki gospodarcze.

Poniżej 10 % stanowią obiekty datowane na 1 poł. XIII wieku (kościół) oraz XX-wieczne (dwory, pałace, kościół, poczta). W przypadku

Powiat policki **rejestr zabytków** **chronologia**

W przypadku budynków wpisanych do rejestru zabytków dominują budowle ceglane (42 %) i kamienne (37%), zaś trzecią grupę stanowią obiekty szkieletowe – ryglowe (ok. 15%). W przypadku budynków kamiennych (kościół) odsetek obiektów w tej konstrukcji stanowi aż 6% w skali woj. zachodnio-pomorskiego.

Ogólny stan zachowania zabytków rejestrowych należy określić, jako zadawalający, zwłaszcza w odniesieniu do obiektów użytkowanych.

W ostatnich latach prowadzono liczne prace remontowo-konserwatorskie (np. kościoły w Buku, Kościeńcu, Stolicy, ratusz w Nowym Warpnie, zespoły dworsko parkowe w Brzózce i Rajkowie). Oprócz tego wpisano do rejestru kilka cmentarzy przykościelnych z ogrodzeniami, bramkami i elementami sepulkralnymi, stanowiących integralny element otoczenia zabytkowych kościołów.

Wśród obiektów zagrożonych należy wymienić ruiny czterech kościołów kamiennych, które ulegają postępującej destrukcji. W przypadku parków podworskich widoczne są zaniedbania, ubytki drzewostanu, przekształcenia kompozycji i podziały własnościowe.

Wykaz rejestru zabytków nieruchomych powiatu polickiego – stan na 30.06.2020.

Miejscowość	Gmina	OBIEKT	Nr rejestru	Data wpisu	Nr decyzji	Dawny nr rej.
Barnisław	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	499	15.09.2014	DZ.5130.39.2014.AR	
Barnisław	Kołbaskowo	kościół św. Stanisława Kostki	499	22.01.1963	Kl.20/1/63	376
Bezrzecze	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	503	04.04.2014	Dz.5130.031.2014.AR	
Bezrzecze	Dobra Szczecińska	kościół MB Różańcowej	503	26.07.1979	Kl.I.5340/39/79	873
Bezrzecze	Dobra Szczecińska	park dworski (część)	864	20.07.1979	Kl.I.5340/28/79	863
Będargowo	Kołbaskowo	dzwonnica na terenie cmentarza przykościelnego	504	15.09.2014	DZ.5130.37.2014.AR	
Będargowo	Kołbaskowo	kościół NMP Wspomożycielki Wiernych	504	02.07.1956	Kl.V.-0/99/56	108
Bobolin	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	513	29.05.1989	Kl.3-5340/25/89	1098
Bobolin	Kołbaskowo	kościół MB Nieustającej Pomocy	513	22.01.1963	Kl.20/9/63	383
Bobolin	Kołbaskowo	rzędcówka	522	04.06.1990	Kl.3-5340/81/90	1131
Brzózki	Nowe Warpno	pałac	16	25.11.1999	DZ-4200/51/O/98/99	
Brzózki	Nowe Warpno	park dworski	862	26.07.1979	Kl.I.5340/27/79	
Buk	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	498	30.12.2013	Dz.5130.39.2013.AR	
Buk	Dobra Szczecińska	kościół św. Antoniego	498	14.05.1956	Kl.V.-0/75/56	93
Dobra	Dobra Szczecińska	kościół MB Królowej Świata	497	30.07.1956	Kl.V.-0/76/56	177
Dobra	Dobra Szczecińska	park dworski	541	18.06.1979	Kl.I.5340/32/79	867
Dołuje	Dobra Szczecińska	dawny cmentarz ewangelicki, ul. Daniela	1566	08.08.2016	DZ.5130.14.2016.AR	
Kamieniec	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	496	15.09.2014	DZ.5130.40.2014.AR	
Kamieniec	Kołbaskowo	kościół Bożego Ciała	496	22.01.1963	Kl.20/10/63	384
Karwowo	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	514	05.10.1990	Kl.3-5340/166/90	1152

Karwowo	Kołbaskowo	kościół (ruina)	514	15.12.1956	Kl.V.-0/105/56	288
Kołbaskowo	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	483	15.09.2014	DZ.5130.41.2014.AR	
Kołbaskowo	Kołbaskowo	kościół św. Trójcy	483	11.06.1956	Kl.V.-0/77/56	101
Kościno	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	1136	03.08.1990	Kl.3-5340/123/90	1138
Kościno	Dobra Szczecińska	kościół (ruina)	1138	03.08.1990	Kl.3-5340/123/90	
Kościno	Dobra Szczecińska	park dworski	577	21.06.1979	Kl.I.5340/30/79	865
Kurów	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	330	16.11.2007	DZ-4200/19/O/05/2007	
Kurów	Kołbaskowo	park dworski	330	16.11.2007	DZ-4200/19/O/05/2007	
Leśno Górne	Police	pałac	866	18.05.1990	Kl.3-5340/74/90	1126
Leśno Górne	Police	park dworski	866	18.05.1990	Kl.3-5340/75/90	1127
Mierzyn	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	477	27.01.2014	DZ.5130.02.2014.AR	
Mierzyn	Dobra Szczecińska	kościół MB Bolesnej	477	31.07.1956	Kl.V.-0/132/56	133
Mierzyn	Dobra Szczecińska	wiatrak koźlak	523	22.12.1965	Kl.20/21/65	544
Moczyły	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	515	03.10.1990	Kl.3-5340/164/90	1153
Moczyły	Kołbaskowo	kościół (ruina)	515	31.07.1956	Kl.V.-0/134/56	135
Niekłończyca	Police	kościół Narodzenia NMP	476	22.12.1965	Kl.20/19/65	543
Nowe Warpno	Nowe Warpno	budynek mieszkalny, pl. Zwycięstwa 3	525	07.09.1984	Kl.III.5340/8/84	1038
Nowe Warpno	Nowe Warpno	budynek mieszkalny, ul. Kościelna 2	526	12.09.1984	Kl.III.5340/7/84	1037
Nowe Warpno	Nowe Warpno	kościół św. Huberta (Karszno)	542	22.12.1965	Kl.20/23/65	
Nowe Warpno	Nowe Warpno	kościół Wniebowzięcia NMP	512	05.07.1958	Kl.V.-0/57/58	295
Nowe Warpno	Nowe Warpno	pałac (Karszno)	340	10.03.2008	DZ-4200/80/O/07/2008	
Nowe Warpno	Nowe Warpno	park pałacowy (Karszno)	511	10.03.2008	DZ-4200/80/O/07/2008	340
Nowe Warpno	Nowe Warpno	pocztą, ul. Kościuszki 58	524	30.11.1993	PSOZ/Sz-n/III/5340/207/93	1240
Nowe Warpno	Nowe Warpno	ratusz	424	15.11.1956	Kl.V.-0/79/56	178
Nowe Warpno	Nowe Warpno	teren Starego Miasta	232	15.11.1956	Kl.V.-0/184/56	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2020-2024

Ostoja	Kołbaskowo	dwór	535	12.09.1990	Kl.3-5340/149/90	1085
Ostoja	Kołbaskowo	park dworski	535	26.06.1990	Kl.3-5340/90/90	1133
Pargowo	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	516	13.09.1990	Kl.3-5340/153/90	1144
Pargowo	Kołbaskowo	kościół (ruina)	516	22.01.1963	Kl.20/2/63	377
Pilchowo	Police	cmentarz przykościelny	519	10.05.1997	DZ-4200/4/O/97	1339
Pilchowo	Police	kościół Wniebowzięcia NMP	519	10.05.1997	DZ-4200/43/O/96/97	1339
Police	Police	cmentarz i teren przyklasztorny (Jasienica)	510	11.08.2017	DZ.5130.21.2017.AR	
Police	Police	kaplica przykościelna pl. Chrobrego	521	22.01.1963	Kl.20/3/63	378
Police	Police	klasztor (ruina), Jasienica	510	05.07.1958	Kl.V.-0/55/58	310
Police	Police	kościół św. Ap. Piotra i Pawła (Jasienica)	500	05.07.1958	Kl.V.-0/56/58	294
Police	Police	kościół Niepokalanego Poczęcia NMP (wraz z otocz.)	58	23.03.2001	DZ.4200/59/O/2000/2001	
Przęsocin	Police	kościół Wniebowzięcia NMP	501	22.12.1965	Kl.20/20/65	550
Przylep	Kołbaskowo	park dworski	538	26.06.1990	Kl.3-5340/91/90	1135
Rajkowo	Kołbaskowo	dwór	520	31.01.2005	DZ-4200/18/O/04/2005	202
Rajkowo	Kołbaskowo	park dworski	520	26.06.1990	Kl.3-5340/92/90	1134
Rzędziny	Dobra Szczecińska	park dworski	532	26.07.1979	Kl.I.5340/29/79	864
Siadło Górne	Kołbaskowo	cmentarz	1091	22.06.2012	DZ.5130.11.2012.AR	
Siadło Górne	Kołbaskowo	kościół (do skreślenia z rej.)	148	31.07.1956	Kl.V.-0/148/56	
Skarbimierzyce	Dobra Szczecińska	park dworski	531	21.06.1979	Kl.I.5340/31/79	866
Smolęcín	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	517	04.10.1990	Kl.3-5340/163/90	1151
Smolęcín	Kołbaskowo	kościół (ruina)	517	22.01.1963	Kl.20/8/63	382
Stobno	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	502	08.09.2014	DZ.5130.36.2014.AR	
Stobno	Kołbaskowo	kościół pw. MB Fatimskiej	502	22.01.1963	Kl.20/4/63	379

Stolec	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny, pomnik v.Ramin	507	16.05.2000	DZ-4200/40/O/99/2000	36
Stolec	Dobra Szczecińska	kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego	507	22.01.1963	Kl.20/5/63	380
Stolec	Dobra Szczecińska	pałac	536	22.12.1965	Kl.20/18/65	545
Stolec	Dobra Szczecińska	park dworski	536	25.11.1978	Kl.I.5340/32/78	836
Tanowo	Police	chałupa, ul. Szczecińska 67	528	12.11.1977	Kl.I.5340/7/77	804
Tatynia	Police	cmentarz przykościelny	505	20.07.2017	DZ.5130.11.2017.AR	
Tatynia	Police	kościół św. Pawła Ap.	505	22.01.1963	Kl.20/6/63	381
Trzebież	Police	budynek mieszkalny, ul. Rybacka 5 (d.4)	529	22.12.1965	Kl.20/15/65	547
Trzebież	Police	kościół Podwyższenia Krzyża Św.	506	22.12.1965	Kl.20/17/65	546
Trzebież	Police	otoczenie kościoła Podwyższenia Krzyża Św.	380	29.12.2008	DZ-4200/53/O/2008	
Trzebież	Police	plebania ul. Rybacka 2	530	25.04.1997	DZ-4200/3/O/97	1338
Warnołęka	Nowe Warpno	cmentarz przykościelny	518	30.10.1997	DZ-4200/38/O/97	1356
Warnołęka	Nowe Warpno	kościół MB Częstochowskiej	518	30.10.1997	DZ-4200/38/O/97	1356
Warzymice	Kołbaskowo	kościół (ruina)-fundamenty	91	15.05.1956	Kl.V.-0/91/56	
Wąwelnica	Dobra Szczecińska	kościół MB Częstochowskiej	508	22.12.1965	Kl.20/16/65	548
Witorza	Police	d. zagroda leśniczego	527	10.08.1995	DZ-4200/27/O/95	1291
Wołczkowo	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	509	30.12.2013	DZ.5130.38.2013.AR	
Wołczkowo	Dobra Szczecińska	kościół MB Szkaplerznej	509	01.08.1956	Kl.V.-0/152/56	151

5. GMINNA / WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTKÓW

Zgodnie z art. 21 „u.o.o.z” ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy, powiaty, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, a także studiów zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opiera się na wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd działania te powinny poprzedzać prace ewidencyjne. Zgodnie z art. 22 ust. 4 wyżej wymienionej ustawy wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków, zaś zgodnie z ust. 2 wojewódzką ewidencję zabytków - prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

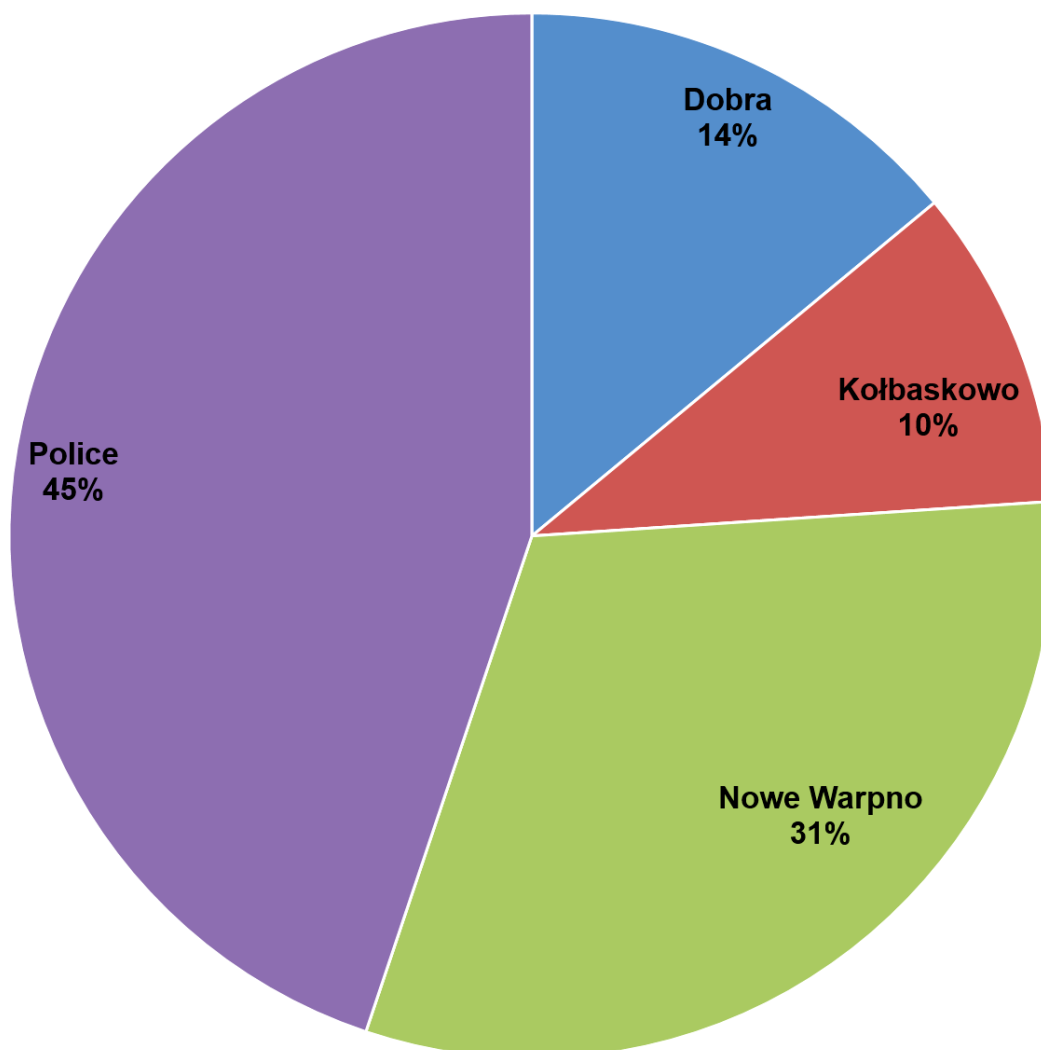
W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

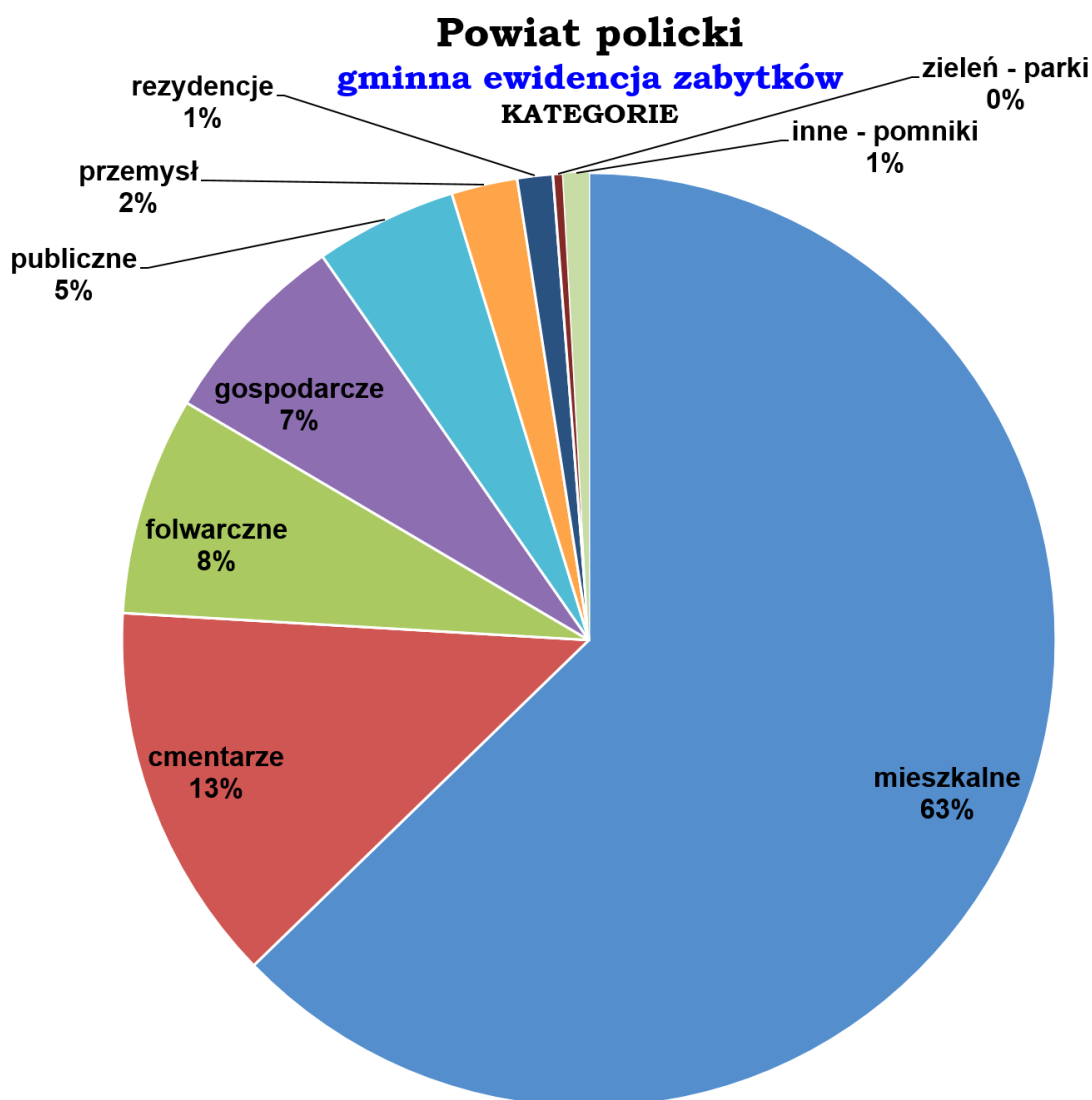
Na obszarze powiatu polickiego, w gminnych ewidencjach zabytków – z pominięciem obiektów wpisanych do rejestru zabytków i obiektów archeologicznych – znajduje się około 590 budynków i obszarów zabytkowych. Z tej liczby 30% stanowią obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a 70% to obiekty wyznaczone przez wójtów i burmistrzów do gminnej ewidencji zabytków.

Najwięcej zabytków ewidencyjnych ujęto w gminie Police (45%) i Nowe Warpno (31%) – czyli w północnej części powiatu, a najmniej występuje w gminach Dobra (14%) i Kołbaskowo (10%) – w części południowej. W tej kategorii zabytków proporcje w gminach są odmienne niż w przypadku obiektów wpisanych do rejestru, gdzie w południowej części powiatu znajduje się 2/3 wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Powiat policki
gminna ewidencja zabytków
GMINY

Analizując kategorie zabytków ewidencyjnych, należy stwierdzić, że jej struktura jest również odmienna w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków. W zdecydowanej większości dominują budynki mieszkalne (63%) – są to domy jedno i wielorodzinne, kamienice, chałupy, leśniczówki. Drugą kategorią stanowią cmentarze (13%) – są to historyczne nekropole przykościelne, polne lub leśne (ewangelickie i żydowskie) oraz współczesne (komunalne i wyznaniowe). W trzeciej kategorii, liczącej 7-8%, znajdują się obiekty folwarczne (zespoły – założenia, budynki mieszkalne, gospodarcze i inwentarskie) oraz inne gospodarcze, towarzyszące zabudowie zagrodowej. W krajobrazie wsi i miast wyróżniają się obiekty publiczne (ok. 5 % ewidencji), czyli szkoły, świetlice, gospody. Oprócz tego w ewidencjach ujęto kilka obiektów rezydencjalnych (o częściowo przekształconych formach) i niewielkie parki, budynki związane z przemysłem i techniką (ruiny fabryki benzyny syntetycznej, trafostacje) oraz upamiętnienia w formie pomników i obelisków.

VII. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU POLICKIEGO – ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

7.1. SILNE STRONY

- ❖ Atrakcyjne położenie geograficzne powiatu nad rzeką Odrą i Zalewem Szczecińskim, wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe: Puszcza Wkrzańska, Rezerwat Świdwie.
- ❖ Cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych: historyczne świątynie średniowieczne i nowożytne, pozostałości założenia klasztoru w Jasienicy, zieleń komponowana – np. park dworski w Dobrej, Stolcu, Trzebieradzu, cmentarze, zespoły rezydencjonalne – np. pałace w Karsznie, Stolcu, dwór w Trzebieradzu, oraz obiekty i miejsca związane z najnowszą historią: miejsca martyrologii z okresu II wojny światowej, relikty fabryki benzyny syntetycznej w Policach.
- ❖ Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie zabytków archeologicznych (AZP – duże obszary ochrony archeologicznej wyznaczone na terenie gminy Dobra), nieruchomości i ruchomych objętych wpisem do rejestru zabytków, wojewódzką ewidencją zabytków oraz gminnymi ewidencjami zabytków. Do wielu obiektów powstały opracowania i specjalistyczne dokumentacje konserwatorskie, które mogą być wykorzystane do sporządzania programów prac przy zabytkach oraz do badań historii osadnictwa, architektury i in.
- ❖ Dotacje w latach 2017 i 2018 - środki na termomodernizację czterech zabytkowych kościołów rozdysponowano z dofinansowań kosztów inwestycji w zakresie ochrony środowiska (Uchwała nr VI/49/2011 RP w Policach z dn. 27 maja 2011 r. w sprawie udzielania dotacji celowej z budżetu Powiatu Polickiego na finansowanie lub dofinansowanie kosztów inwestycji w zakresie ochrony środowiska i gospodarki wodnej)
- ❖ Odbywające się na terenie powiatu wydarzenia cykliczne o znaczeniu ponadlokalnym opierające się na dziedzictwie kulturowym (w tym niematerialnym – np. Jarmark Augustiański, Festiwal Pieśni Religijnej „Cecyliada”, Odpusty Leśne w Trzebieży.
- ❖ Oznakowanie przez Powiat Policki 56 zabytków nieruchomości (wpisanych do rejestru zabytków) znakiem „błękitnej tarczy” – znak Konwencji Haskiej oznaczający formę ochrony prawnej zabytku.
- ❖ Znacząca liczba zadbanych obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem (wzorcowy przykład: ruiny klasztoru w Jasienicy, zespół pałacowo-parkowy w Trzebieradzu, układ urbanistyczny wraz z ryglowym ratuszem w Nowym Warpnie).
- ❖ Cenne i zróżnicowane chronologicznie i stylowo zabytki ruchome wyposażenia kościołów.
- ❖ Gminna ewidencja zabytków przyjęta zarządzeniem w gm. Police oraz rozpoznanie zasobu w pozostałych gminach.

- ❖ Przygotowanie programów i strategii zawierających odniesienia do ochrony zabytków – Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami, Strategii Rozwoju Powiatu Polickiego.
- ❖ Podejmowanie działań na rzecz odbudowy, renowacji i utrzymania dobrego stanu znacznej części zabytków nieruchomych.

7.2. SŁABE STRONY

- Zły stan zachowania niektórych zabytków, w tym zagrażający unicestwieniem (postępujące niszczenie pałacu w Stolcu, ruina kościoła w Karwowie – zagrożenie runięciem zwieńczenia wieży).
- Brak pełnej wiedzy co do stanu własności, współwłasności, władania w imieniu Skarbu Państwa dla obiektów/obszarów wpisanych do rejestru zabytków.
- Niewystarczające uwzględnienie w Strategii Rozwoju Powiatu Polickiego do 2020 r. potencjału i walorów kulturowych zasobu dziedzictwa kulturowego. Nieuwzględnienie w niej obiektów z gminnych ewidencji. Brak sformułowania celów operacyjnych i działań bezpośrednio wykorzystujących istniejący potencjał zabytków i wspierających utrzymanie dobrego stanu zabytków.
- Brak regularnych dofinansowań prac remontowych przy zabytkach – brak uchwały umożliwiającej systemowe dofinansowywanie remontów i prac konserwatorskich przy zabytkach (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków) z terenu powiatu polickiego w oparciu o u.o.o.z. Dotacje na cel termomodernizacji kościołów (patrz wyżej) nie są nakierowane na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych; nie uwzględniały także innych uprawnionych.
- Brak cyklicznych (np. w okresach dwu-, trzyletnich) kontroli stanu zabezpieczenia zabytkowych wyposażenia kościołów powiatu polickiego na wypadek kradzieży bądź pożaru (prowadzonych w porozumieniu ze służbami konserwatorskimi, powiatową komendą straży pożarnej i policji).
- Brak wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” składanych przez Radę Powiatu, Zarząd Powiatu, Starostę.
- Niewystarczająca promocja roli społecznych opiekunów zabytków, co skutkowało brakiem chętnych do podjęcia się tej funkcji.
- Nierównomierne pokrycie obszaru powiatu obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego (obszar gminy Police pokryty planami w 99%) - brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla większych obszarów inwestycyjnych.
- Brak wykorzystania potencjału wyróżników regionu – unikatowego w skali kraju zespołu kamiennych kościołów XIII-XIV-wiecznych zlokalizowanych w licznych miejscowościach powiatu i wsi z okresu

XVIII-wiecznej kolonizacji fryderycjańskiej - dla stworzenia powiatowych i nadgranicznych szlaków kulturowych.

- Niewystarczające wsparcie dla edukacji regionalnej.
- Brak uczestnictwa Powiatu Polickiego w cyklicznym projekcie Zachodniopomorskie i Europejskie Dni Dziedzictwa, przybliżającym walory pomorskiego dziedzictwa.

7.3. SZANSE

- Koordynacja działań instytucji kultury, stowarzyszeń, organizacji pozarządowych w zakresie wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego powiatu.
- Wykreowanie wydarzenia o randze powiatowej i ponadlokalnej w oparciu o bogaty zasób dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (od archeologicznego po XX-wieczne).
- Możliwość rozbudowy turystycznych szlaków kulturowych w tym transgranicznych.
- Stworzenie systemu wsparcia dla gmin w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na remonty obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- Wzrost wiedzy społeczności powiatu polickiego wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego.

7.4. ZAGROŻENIA

- Pogarszający się stan zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego.
- Brak koordynacji działań na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- Wykluczenie z możliwości pozyskiwania dotacji zewnętrznych na remonty obiektów zabytkowych przewidzianych w gminnych ewidencjach zabytków.
- Brak środków finansowych przeznaczonych na prace przy remontach zabytków (w oparciu o u.o.o.z).
- Brak uchwały Rady Powiatu dotyczącej udzielania dotacji na remonty zabytków w oparciu o „u.o.o.z.”
- Postrzeganie własnego, lokalnego dziedzictwa kulturowego jako mało istotnego czynnika rozwoju powiatu (ujemny wpływ dużego ośrodka miejskiego jakim jest Szczecin).

VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Priorytetowe cele i zadania Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020–2024

- **Cele programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:
 - **włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;**
 - **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;**
 - **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;**
 - **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;**
 - **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;**
 - **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;**
 - **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.**

Z wymienionych w u.o.o.z celów :

cel 1

dotyczy jedynie programów/strategii opracowywanych na szczeblu samorządu województwa – nie stanowi zatem obszaru działań Powiatu

cel 2

w swojej treści jest postulatem, dotyczącym sposobu realizacji innych celów

Analiza zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad niniejszym Powiatowym Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań w oparciu o u.o.o.z.

Osiągnięcie tych celów wymaga długotrwałych, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu).

Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań daje szansę na aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności powiatu.

CEL PRIORYTETOWY (1)

Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego - realizowany będzie poprzez następujące

ZADANIA:

1. Monitorowanie przez Powiat sporządzania gminnych ewidencji zabytków i gminnych programów opieki nad zabytkami.
wskaźnik oceny: liczba zatwierdzonych GEZ i programów opieki¹⁷
2. Zamieszczanie informacji o możliwości ubiegania się o dotację na stronie internetowej starostwa.
wskaźnik oceny: adres strony www; licznik odwiedzających
3. Inicjowanie i prowadzenie szkoleń/warsztatów dla właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków z innych niż budżet Powiatu źródeł. (Współpraca z WUOZ Szczecin, Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa).
wskaźnik oceny: liczba warsztatów/szkoleń i uczestników
4. Uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych Powiatu (np. Strategia Rozwoju Powiatu Polickiego; i opiniach do opracowań planistycznych).
wskaźnik oceny: liczba strategii, opracowań planistycznych, ekspertyz
5. Współpraca Powiatu Polickiego z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz dziedzictwa kulturowego powiatu.
wskaźnik oceny: liczba zrealizowanych działań i podmiotów uczestniczących, zakres wsparcia Powiatu
6. Ustanawianie przez starostę na wniosek Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ZWKZ) społecznych opiekunów zabytków, cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; wydawania osobom fizycznym legitymacji społecznych opiekunów zabytków, wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków.
wskaźnik oceny: liczba społecznych opiekunów zabytków
7. Umieszczanie przez starostę w uzgodnieniu z ZWKZ na obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków znaku Błękitnej Tarczy
wskaźnik oceny: liczba oznakowanych obiektów

¹⁷ Tylko przyjęte zarządzeniem lub uchwałą gminne ewidencja zabytków (po wcześniejszym uzgodnieniu z ZWKZ) uprawniają do składania aplikacji na dotacje samorządowe (gmina, powiat, województwo)

8. ustalenie aktualnych stanów własności, współwłasności, władania w imieniu Skarbu Państwa dla obiektów/obszarów wpisanych do rejestru zabytków, dla których Powiat może być właścicielem/współwłaścicielem.
wskaźnik oceny: liczba zweryfikowanych obiektów

CEL PRIORYTETOWY (2)

Promocja i popularyzacja lokalnego dziedzictwa kulturowego - realizowany będzie poprzez następujące

ZADANIA:

1. Promocja zabytków powiatu poprzez wydawnictwa np. przewodniki, mapy, widokówki, aplikacje mobilne itp.
wskaźnik oceny: liczba publikacji, nakład
2. Tworzenie zintegrowanego systemu informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu, poprzez umieszczanie informacji na stronie www i stała ich aktualizacja.
wskaźnik oceny: liczba rekordów/opisanych obiektów/ikonografii itp.
3. Włączenie się Powiatu w wydarzenia o randze wojewódzkiej i europejskiej promujących dziedzictwo kulturowe regionu materialne i niematerialne (np. Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa, Europejskie Dni Dziedzictwa¹⁸)
wskaźnik oceny: liczba, konkursów, prelekcji, objazdów studialnych, wystaw itp. organizowanych lub współorganizowanych przez Powiat

CEL PRIORYTETOWY (3)

Wspieranie działań społeczności lokalnych na rzecz opieki nad dziedzictwem kulturowym powiatu - realizowany będzie poprzez następujące

ZADANIA:

1. Organizacja lub współorganizacja wydarzeń kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym (materialnym i niematerialnym), kierowanych do wszystkich grup wiekowych i środowisk.
wskaźnik oceny: liczba i rodzaj wydarzeń, liczba uczestników, liczba i nakład towarzyszących im publikacji (różnego typu)
2. Wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach poprzez otwarty konkurs na realizację zadań w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego

¹⁸ Koordynator wojewódzki – Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie biuro@bdz.szczecin.pl

wskaźnik oceny: poziom wsparcia finansowego, charakter działań, liczba beneficjentów

3. Wspieranie inicjatyw na rzecz rozwoju podmiotów o profilu muzealnym (prywatnych, społecznych, samorządowych)

wskaźnik oceny: liczba wspieranych podmiotów, poziom dotacji, zakres wsparcia organizacyjnego (np. użyczenie lokalu)

4. Wspieranie działań edukacyjnych poświęconych historii i dziedzictwu kulturowemu powiatu.

wskaźnik oceny: liczba i charakter wydarzeń, poziom wsparcia finansowego.

Przyjmuje się, że zadania – w ramach celów priorytetowych – będą realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych (rejestranych i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków), organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, lokalnego środowiska naukowego i kulturalnego.

W imieniu Powiatu Polickiego zadania będą mogły prowadzić powiatowe jednostki organizacyjne, w tym szkoły oraz wydziały Starostwa Powiatowego w ramach zadań własnych we współpracy z powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. akty prawa miejscowego)
- społeczne (np. edukacja, promocja, informacja)
- kontrolne

IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2020-2024

Instrumenty prawne będą podstawą do tworzenia innych dokumentów i tworzenia prawa miejscowego, np.:

- konstruowania uchwał i zarządzeń (np. w sprawach udzielania dotacji),
- przygotowywania opinii i wytycznych (np. w procedurach planowania przestrzennego),
- sporządzania strategii i programów (np. strategii rozwoju powiatu),
- współpracy z organami jednostek samorządu terytorialnego na terenie powiatu.

Instrumenty finansowe, mające za cel umożliwienie realizacji zadań Programu, dobierane będą w zależności od rodzaju zadań i możliwych źródeł finansowania, np.:

- dotacje celowe samorządu województwa zachodniopomorskiego (dotacje na dokumentację, prace konserwatorskie i remonty zabytków w rejestrze zabytków i GEZ, działania organizacji pożytku publicznego, instytucji kultury),
- dotacje celowe Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dotacje na prace konserwatorskie i remonty zabytków w rejestrze zabytków, działania organizacji pożytku publicznego, instytucji kultury),
- dotacje celowe Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dotacje na prace konserwatorskie i remonty zabytków w rejestrze zabytków, działania organizacji pożytku publicznego, instytucji kultury),
- dotacje z Funduszu Kościelnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje na prace konserwatorskie i remonty zabytków sakralnych w rejestrze zabytków),
- środki prywatne właścicieli zabytków (prace konserwatorskie i remonty zabytków).

Instrumenty społeczne dotyczą edukacji, promocji i budzenia potrzeb ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się dziedzictwem kulturowym.

Instrumenty kontrolne, dopuszczone w granicach prawa, dotyczą koordynacji działań oraz gromadzenia i aktualizacji wiedzy o stanie zachowania zabytków i prowadzenia prac remontowych. Konieczne jest informowanie się między podmiotami uprawnionymi o udzielanych dotacjach na prace konserwatorskie. Z powyższego wynika konieczność wyznaczenia osoby z korpusu administracji samorządu powiatowego, odpowiedzialnej za gromadzenie danych o udzielanych dotacjach oraz spełnienia ww. obowiązku informacyjnego.

Elementem kontrolnym są sporządzane co dwa lata sprawozdania z realizacji przyjętego PPOnZ powiatu polickiego. Dla niniejszego Programu konieczne będzie wykonanie sprawozdania za okres 2020–2022 oraz 2022–2024.

Optymalnym rozwiązaniem byłoby, aby koordynacją wymienionych zadań dotyczących opieki nad dziedzictwem kulturowym (materialny i niematerialny) Powiatu zajmował się specjalista w ramach stałego (dodatkowego) zakresu obowiązków lub odrębnego stanowiska.

X. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2020-2024

Zgodnie z art. 87, ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata sporządza stosowne sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu.

Wyniki osiągnięte przy realizacji Programu powinny być oceniane na podstawie stopnia realizacji zadań przyjętych przez Radę Powiatu. Podstawą oceny powinny być **wskaźniki oceny** przyporządkowane poszczególnym zadaniom.

Celem monitoringu jest zbieranie informacji dotyczących realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami na każdym etapie jego wdrażania. Stanowi on podstawę do oceny uzyskanych efektów, tworzenia sprawozdań z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Polickiego na lata 2020-2024 oraz formułowania ewentualnych wytycznych i propozycji zmian.

W trakcie trwania kolejnej edycji PPOnZ może on ulegać modyfikacji/aktualizacji a także ewentualnym uzupełnieniom.

XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2020-2024

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Niżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie Powiatu Polickiego z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne - budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- Sejmik Województwa
- Radę Powiatu
- Radę Miasta/Gminy.

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie powiatu polickiego można zaliczyć działania w ramach:

- Rozwój infrastruktury kultury
- Edukacja kulturalna i diagnoza kultury
- Dziedzictwo kulturowe - priorytety:
 - Priorytet "Ochrona zabytków"
 - Priorytet "Wspieranie działań muzealnych"
 - Priorytet „Kultura ludowa"
 - „Ochrona zabytków archeologicznych"
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków (...), o finansach publicznych (...)) i aktów

wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane (...)).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczania, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku. Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu

Dofinansowanie można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu (np. termomodernizacje, wymiana stolarek, wymiana posadzek, instalacja wodno-kanalizacyjne i in.).

Mecenat Państwa w dziedzinie kultury

Dotacje na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury stanowią jedną z kategorii dotacji celowych. Dotacje te mogą być udzielane jednostkom samorządu terytorialnego. Rozwinięcie przepisów ustawowych w odniesieniu do dotacji na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury, które mogą otrzymywać jednostki samorządu terytorialnego zawiera rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa w dziedzinie kultury, na które jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotacje, oraz sposobu i trybu przyznawania tych dotacji (Dz.U. 2012, poz. 737).

Zgodnie z przepisami tego rozporządzenia jednostki samorządu terytorialnego ubiegające się o dotację z budżetu państwa na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury mogą otrzymywać te dotacje w zakresie zachowania, waloryzacji i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz budowy i modernizacji infrastruktury kulturalnej, w tym obiektów publicznych, w których prowadzona jest działalność kulturalna. Ponadto zgodnie z przepisami o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej dotacje celowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na zadania objęte mecenatem państwa, w tym dotacje celowe na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji mogą otrzymywać organizacje pozarządowe prowadzące działalność kulturalną oraz instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, a także inne podmioty prowadzące działalność w obszarze kultury:

<http://www.mkidn.gov.pl/>

Źródło: (<http://www.sejm.gov.pl/>)

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. 2010 nr 80, poz. 526, z późn. zm.), art. 43, ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2012, poz. 406), art. 5 i art. 9.

Fundusz Kościelny

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej: www.mswia.gov.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2007 roku wspiera właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. **„Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego”** (od 2018 r.). Kwota na dofinansowania w tym konkursie w 2020 r. wyniosła 1,8 mln złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, **dokumentacje**. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl)

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (o ochronie zabytków..., o finansach publicznych...)

i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie... i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą o *działalności pożytku publicznego*

i wolontariacie oraz na podst. ustawy o *ochronie zabytków*. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek - także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu WKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. WKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów: www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy

ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego¹⁹

Szczegółowy opis priorytetowych na lata 2014 - 2020 dostarcza informacji dotyczących planowanych źródeł finansowania na zabytki i dziedzictwo kulturowe (<http://www.bip.wzp.pl/>).

IV Priorytet: Naturalne otoczenie człowieka

Działanie: Dziedzictwo kulturowe

Realizacja prac konserwatorskich i restauratorskich, które przez zachowanie historycznej substancji zabytkowej przyczynia się do dostosowania obiektów do celów użytkowych oraz do ich udostępnienia mieszkańcom regionu i turystom. Działanie nakierowane jest na ochronę rodzimego dziedzictwa Pomorza Zachodniego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, służyć ma zwiększeniu potencjału turystycznego regionu, zwiększeniu miejsc pracy.

Wspierane projekty z zakresu prac konserwatorskich i restauratorskich muszą stanowić element szerszej grupy – zespołu, w których poszczególne elementy łączy idea ochrony i popularyzacji rodzimego dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego.

Uprawnienie beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz podmioty podległe jst;
- instytucje kultury
- organizacje pozarządowe
- kościoły i inne związki wyznaniowe
- przedsiębiorcy
- jednostki sektora finansów publicznych

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie

UMWZ ul. Kuśnierska 12 B, 70-536 Szczecin; gpi@wzp.pl

Budżety samorządów lokalnych – Powiat Policki

Powiat Policki nie udzielał dotychczas dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane podstawie art. 81.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹⁹ Należy monitorować zmiany w obrębie powyższych Programów.

Nowe Warpno

port morski Nowe Warpno

Warszawska
Kościelna
Plac Zwycięstwa
Nowe Warpno
Zespół Szkół
Wielotów
Jana Kilińskiego
Rybacka
Miejska
Kościelna

1 2 6 7B 9 11 37

Inspire Id: PL.1.9.ZIPOZ.NID.N_32.UU.12726
 Forma ochrony: rejestr zabytków
 Chronologia: 1442 r.
 Nazwa: teren starego miasta
 Wykaz dokumentów: 232 z 1956-11-15; brak numeru z 2013-11-13
 Data wpisu: 1956-11-15
 Adres: Nowe Warpno
 Dokładność położenia: dokładny
 Status: zabytek istnieje

Narodowy Instytut Dziedzictwa

Y: 188837.11 X: 661475.38
 H: 5545720.86 E: 147653.7

Nowe Warpno: zabytkowy układ urbanistyczny - wg <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

Kl. Reinkendorf

Warzymice: średniowieczna owalnica

Bezzecze: średniowieczna ulicówka z majątkiem

Niekończycza: XVIII-wieczna wieś kolonizacyjna

ARCHITEKTURA SAKRALNA

XIII-wieczne kościoły granitowe

Mierzyn, gm. Dobra

Będargowo, gm. Kołbaskowo

Karwowo, gm. Kołbaskowo

Pargowo, gm. Kołbaskowo

XIV i XV-wieczne kościoły gotyckie

Nowe Warpno

Stobno, gm. Kołbaskowo

Police (Jasienia) – ruina klasztoru

Police – kaplica kościoła mariackiego

Kościóły barokowe

Stolec, gm. Dobra – bud. 1735 r.

Trzebież, gm. Police – bud. 1755 r.

XIX-wieczne kościoły neostylowe

Kościno, gm. Dobra

Police – kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP

Kościół ryglowe

Tatynia, gm. Police – bud. XVII/XVIII w.

Niekłończyca, gm. Police – bud. 1788 r.

CMENTARZE
Przykościelne

Barnisław, gm. Kołbaskowo – bramka cmentarna

Wąwelnica, gm. Dobra

Poewangelickie (polne)

Dołuje, gm. Dobra

Siadło Górne, gm. Kołbaskowo

ZESPOŁY REZYDENCJONALNE

Dwory i pałace

Stolec, gm. Dobra – bud. 1721 r.

Karszno, gm. Nowe Warpno – bud. 1898 r.

Brzózki (Trzebie radz), gm. Nowe Warpno – bud. pocz. XX w.

Ostoja, gm. Kołbaskowo – bud. XIX w.

Parki

Stolec, gm. Dobra – park pałacowy

Kościono, gm. Dobra – park dworski

Zabudowa folwarczna

Bobolin, gm. Kołbaskowo – rządcówka

Skarbimierzyce, gm. Dobra – podwórze folwarczne

ZABUDOWA PUBLICZNA

Nowe Warpno - ratusz

Nowe Warpno - poczta

ZABUDOWA PRZEMYSŁOWA / TECHNICZNA

Mierzyn, gm. Dobra – wiatrak koźlak

ZABUDOWA MIESZKALNA

Nowe Warpno – pierzeja z kamieniczkami

Nowe Warpno – kamieniczka ryglowa (XVIII/XIX w.)

Trzebież, gm. Police – ryglowa plebania (pocz. XIX w.)

Tanowo, gm. Police – ryglowa chałupa (2 poł. XIX w.)

ZABYTKI RUCHOME

Nowe Warpno: kościół – barokowy ołtarz

Buk, gm. Dobra: kościół – epitafium z 1739 r.

ARCHEOLOGIA

Kamieniec, gm. Kołbaskowo – grodzisko (epoka kamienia i wczesne średniowiecze)

Tanowo, gm. Police – grodzisko, majdan (wczesne średniowieczne)

Uzasadnienie.

Projekt uchwały przedkłada Zarząd Powiatu w Policach w trybie § 21 ust. 1 pkt 1 Statutu Powiatu Polickiego (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2018 r. poz. 5468).

Przepisy art. 4 ust. 1 pkt 7 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920) stanowią odpowiednio, że:

- 1) powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) do wyłącznej właściwości rady powiatu należy podejmowanie uchwał w innych sprawach zastrzeżonych ustawami do kompetencji rady powiatu.

Z kolei w myśl przepisów art. 87 ust. 1-4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.):

- 1) zarząd powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami;
- 2) program, o którym mowa w ust. 1, ma na celu, w szczególności:
 - a) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
 - b) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
 - c) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
 - d) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
 - e) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
 - f) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
 - g) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 3) powiatowy program opieki nad zabytkami przyjmuje rada powiatu, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 4) program, o którym mowa w ust. 3, jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Uchwałą Nr XXIII/192/2016 z dnia 28 października 2016 r. Rada Powiatu w Policach przyjęła „Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020-2024”, którego okres obowiązywania kończy się w 2020 r.

Mając powyższe na uwadze opracowano „Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020-2024”, który został przesłany Zachodniopomorskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w Szczecinie celem uzyskania opinii. Pismem znak ZN.5120.4.2020.KS z dnia 28 września 2020 r. Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków zaakceptował przedłożony program bez uwag.

W związku z powyższym zachodzi potrzeba podjęcia przez Radę Powiatu w Policach uchwały w tej sprawie.

Podjęcie przez Radę Powiatu w Policach przedmiotowej uchwały nie rodzi dodatkowych skutków finansowych dla budżetu Powiatu Polickiego.